

A hírlapok reklámszövegeinek autobiografikus funkciói¹⁴³

Tematika: a hírlapírás kezdetei, a hírközlés technikái, a sajtó és a mindennapi élet, a reklám (tartalom, célcsoport, feladó, nyelvhasználati és érvelési stratégiák), a reklámszerző mint újságíró.

Terminológia: hirdetés, reklám, betolakodó író, a horizont felbomlása, oralitá mixte.

A hírlapírás kezdete Tordán. A magyar hírlapírás a 18. század végén alakult ki, s főként a közigazgatási és a katonai élet orgánuma volt. A 19. század folyamán jelentős szerepet játszott a vidéki nyilvánosság megteremtésében. Az első magyar hírlap vidéken, Pozsonyban jelent meg 1780-ban, *Magyar Hirmondó* címmel. Az első pesti hírlap a *Magyar Merkurius*, 1788-ból. Erdélyben az első magyar hírlap a nagyszebeni *Erdélyi Magyar Hírvivő* 1790-ből. Erdélyben a szabadságharc előtt 16 hírlap és folyóirat indult, közülük 12 Kolozsvárt, 2 Brassóban, 1 Nagyszebenben. A szabadságharc alatt Kolozsvárt 5, Brassóban 1, Csíksomlyón 2, Kézdivásárhelyen 1 hírlap működött. Az önkényuralom korában Kolozsvárt 13, Marosvásárhelyen 2, Nagyszebenben 1, Gyulafehérváron 1, Bukarestben 1 lap jelent meg.¹⁴⁴

„A korszak kevészámú vidéki hírlapja kivétel nélkül helyes célt tűzött ki, jó eszmét kívánt szolgálni” – állapította meg az irodalomtörténész Kristóf György (Kristóf Gy. 1939: 29). A Tordán megjelent lapok újraolvasása egyértelműen alátámasztja a fenti megállapítást. Az első lapok már kialakult szereptudattal, -körrel jelentkeztek, s ennek többnyire következetesen megfeleleltek. Sem a fővárosi lapokkal nem kívántak versengeni, mint ahogy azt sem hitték, hogy kizárólagosan a fővárosi lapok hivatottak kielégíteni a vidéki újságolvasói igényeket. „Egy új évszázad küszöbén állunk s a haladó idő az elmaradotakon bosszút áll” – írta az *Aranyosvidék* című lap beköszöntő cikke (*Aranyosvidék* I. 1. 1891. febr. 1.). Néhány héttel később a vidéki sajtó szerepe a lapban újra napirendre került. A cikkíró elégedetten konstataálta, hogy a kiegyezést követő két évtizedben a sajtó hihetetlen népszerűsége tett szert. Ez az új kommunikációs eszköz Erdélyben „első sorban nemzeti missziót teljesít.” „Minden vidéknek megvan a maga specziális érdeke, ezen érdekek küzdtere a helyi sajtó, s a küzdter porondján kell hogy méltó harcosok jelenjenek meg, mert a csatározás csak úgy lehet érdekes” – olvassuk a lap 1891. április 19-i számában (*Aranyosvidék* I. 12. 1891. ápr. 19.). S ebből a kijelentésből az derül ki, hogy a vidéki sajtó az a tér, amelyet a „vidéki tollforgató intelligenciának” kell megszállva tartania. A lapok igyekeztek felkutatni és írásra ösztönözni az egyes települések írástudóit, tanárokat, lelkészeket, vármegyei hivatalnokokat. Előszóval közzölték mind a közéleti

¹⁴³ Elhangzott a 2009. március 27-én a Sapientia – EMTE Műszaki és Humántudományok Kar Humántudományok Tanszéke és a PR-Alpha Egyesület által szervezett *Új Média Konferencián*.

¹⁴⁴ Az erdélyi hírlapirodalom kezdetének történetét Kristóf György foglalta össze: Kristóf Gy. 1939.

eseményekről készült beszámolókat, mind a személyes gondolatokat, megfigyeléseket, javaslatokat. A *Haladás* elmarasztalja a fővárosi lapokat, amiért hivatkozás nélkül veszik át a vidéki lapok híreit, tudósításait. A *Tordai Hírlap* 1905-ben a vidéki újságírók országos szövetségének közgyűlését megelőzően a vidéki lapírók „erkölcsi elzúllását” teszi szóvá. Az újságírás anyagi honorálása hiányában a lapok elveszítik tehetséges munkatársaikat, s a lapokban „az élet hajótöröttei keresnek menedéket” (*Tordai Hírlap* I. 21. 1905. máj. 25.). Ugyanakkor, a lapok szívesen vállalkoztak arra, hogy szócsövei legyenek a központi és helyi hatóságoknak. Az 1891-es 25. számú törvényjavaslat a hivatalos, „járási és községi hatóságokkal közlendő rendeletek” „vidéki hírlapirodalomból” való kivonását, a vármegyei hivatalos közlönybe való átirányítását kezdeményezte. A tervezet a vidéki lapok összefogását, közös tiltakozását váltotta ki, a kezdeményezést tekintélyük, hivatásuk és érdekeik elleni merényletként értelmezték. „Követnünk kell minden tehetőt” – írta a tordai lap Corydon álnéven közlő újságírója (*Aranyosvidék* I. 20. 1891. jún. 14.).

A helyzet nyilvánvalóan bonyolult volt. A kiadói vállalkozónak biztosítania kellett a lapkiadás és -terjesztés technikai feltételeit, a közönségszervezést, az olvasók megkeresését, a munkatársak toborzását, a testvérpapokkal, a központi sajtóval való rivalizálást és kapcsolattartást, a helyi és megyei intézményekkel való kapcsolattartást. Az első lapokat olvasva nyomon követhető ez az erőfeszítés. A szerkesztőség olykor előfizetőket toboroz, az elmaradt előfizetési díjak beküldését sürgeti, több alkalommal gimnáziumi végzettségű fiút keres a nyomdai munkákban való inaskodáshoz, központi vagy vidéki lapokkal polemizál a hírek átvétele miatt, új munkatársakat köszönt, más vármegyébe áthelyezett munkatársait további együttműködésre kéri, sok tapintattal válaszol olvasói levelekre, hetente begyűjti a helyi intézmények rendezvényeiről szóló beszámolókat.

A tordai hírlapirodalom a közigazgatás átszervezése, Torda-Aranyos vármegye létrejötte után indult. 1944-ig rendre a következő lapok jelentek meg Tordán: *Haladás* (1877–1878), *Aranyos* (1883), *Aranyosvidék* (1891–1940), *Torda-Aranyos* (1898), *Vármegyei Közlöny* (1903–1918), *Tordai Hírlap* (1905–1906), *Közművelődés* (1905–1906), *A Torda-Aranyos Vármegyei Gazdasági Egyesület Hivatalos Közleményei* (1915–1918), *Egyetértés* (1923), *Tordai Újság* (1930), *Aranyosszék* (1932–1941).¹⁴⁵

A szerkesztőség és a kiadó. A *Haladás* főszerkesztője Volz Bálint nyomdatulajdonos, foglalkozása szerint feltételezhetően ügyvéd. A lap szellemi profilját Moldován Gergely határozta meg. Moldován Gergely jogi akadémiát végzett, 1876-tól Torda-Aranyos vármegye tanfelügyelője volt. Az *Aranyosvidék* tulajdonosa és felelős szerkesztője K. Weress Sándor ügyvéd, majd Borbély György tanár, Nagy Albert, Lovassy Andor, Gyallay Pap Domokos tanár, Boross Elek vármegyei főjegyző, Páll Gábor ügyvéd, Magyarossy Zoltán.

¹⁴⁵ Torda-Aranyos vármegye 1876–1944 közötti magyar nyelvű sajtójának áttekintése: Huber A. 1997: 276–362.

Tordán az első nyomdaipari vállalat kilenc évvel a lapalapítások kezdete előtt, 1867-ben alakult. Az első nyomdai vállalkozó Harmath József volt, aki később, 1891-től az *Aranyosvidék* kiadásáról gondoskodott. 1877-ben Volz Bálint (a *Haladás* kiadója), 1883-ban két vállalkozó, Lutsch Bálint valamint Pollák Mór, 1893-ban Veress és Soós, 1899-ben Füssy és Sztupjár (1896-tól az *Aranyosvidék* kiadója), 1900-ban Berla, Gálffy és Lámpé, 1904-ben Undy Domokos és Társa, 1905-ben Füssy József (az *Aranyosvidék* időrendben második kiadója), 1906-ban Fodor Domokos, 1909-ben Csákay Péter (a *Tordai Újság* kiadója), 1923-ban Mureșan Simion (*Arieșul S. A.*), 1932-ben Aichinger Gusztáv, Finta Gyula és Tatár János (*Minerva*) (az *Aranyosszék* kiadója), 1935-ben a *Tanítók Potaissa Részvénytársasága*, 1941-ben a *Cooperativa Turda* nyitott nyomdai vállalkozást (Huber A. 1997: 385.). Pollák Mór 1882-ben Nagyenyeden kezdett nyomdaipari vállalkozásba. Egy év múlva azonban jobbnak látta felszerelését átköltöztetni a megyeközpontba, Tordára. Füssy és Sztupjár 1899-ben az 1892-ben elhunyt Harmath József nyomdáját vásárolta meg az özvegytől. 1905-ben a két vállalkozó különvált. Közülük Füssy József vállalkozása bizonyult életképesnek és hatékornak a város kulturális életére nézve. Az apa 1937-ben elhunyt, s két fia lépett örökébe. A nyomda – Erdély-szerte elismert – könyvkiadóként is működött. 1940-ben a vasgárda szüntette meg működését. Az Undy és Társa cég mögött Undy Domokos unitárius tanár állt, társa a nyomdászmeister Fodor Domokos volt. 1904–1906 között dolgoztak együtt. Ekkor Undy Domokos visszavonult, s a nyomdát 1909-ig Fodor Domokos, ezután pedig Csákay Péter vezette. Ez utóbbi a vállalkozást megvásárolta, s 1919-ben Kolozsvárra telepítette át. Undy és társa szintén könyvkiadóként is működött. Aichinger Gusztáv, Finta Gyula és Tatár János a Füssy-nyomdában szereztek tapasztalatot, s innen léptek ki és társultak 1932-ben. A *Minerva* nyomda működésének a vasgárda vetett véget 1941-ben.

A trianoni döntést követően Tordán román nyomdák alakultak. 1923-ban az *Arieșul S. A.*, 1935-ben a *Tipografia Potaissa* kezdte meg működését. A Füssy család nyomdája 1944-ben *Cultura* néven indult újra.¹⁴⁶

A város népes iparos társadalmában a nyomdászok sajátos tudással rendelkeztek. Harmath József 1891-ben a következőképpen értékelte a nyomdai személyzetet: „Bátor vagyok felemlíteni, hogy könyvnyomdamban szakértő művezetőt alkalmaztam s nyomdászemélyzetemet is aránylag megváltoztattam, s ezáltal azon kellemes helyzetbe jutottam, hogy a felvállalt munkák pontosan és csinnal állíttatnak ki.” 1892. február 7-én nyomdai alkalmazottat, augusztus 21-én újabb tanulót kívánt alkalmazni. Undy Domokos a *Tordai Hírlap* 1905. május 18-i számában tanulófiút keresett nyomdája számára.

A hírközlés korabeli technikái. A kiegyezés és a második világháború közötti korszakban Torda városa dinamikus demográfiai mutatókkal rendelkezett. Az 1880–1930 közötti félszáz évben a lakosság száma megkétszereződött. A lakosság szerkezetében a

¹⁴⁶ A tordai nyomdatörténeti adatokat Krizsó Kálmán gyűjtötte (Krizsó K. 2001).

magyar ajkú lakosság megőrizte számbeli fölényét. Míg azonban a magyar lakosság száma mindössze lassú növekedést mutatott, a román ajkú lakosság száma négyszeresére nőtt. A bécsi döntést követően a román etnikum került számbeli fölénybe.¹⁴⁷

Év	Összesen	Román	Magyar	Német	Egyéb összesen	Zsidó, jiddis	Cigány
1880	10 563	2342	7381	128	392+320	–	–
1890	12 370	2927	9045	148	250	–	–
1900	13 587	3469	9433	91	594	–	–
1910	15 167	4184	10 533	103	347	–	–
1920	16 692	5223	10 361	131	977	708	–
1930	21 428	8353	11 295	550	1230	434	430
1941	32 170	22 670	7108	657	1735	–	–

A régióban a vizsgált korszakban a hagyományos és az új hírközlési technikák párhuzamosan használatban voltak.

A *dobolás* a települések közigazgatásának hírközlési technikája volt. A megbízott kisbíró egy állandósult útvonalon végigjárta a települést, helyenként a dob pergetésével az utcára hívta a lakosokat, s hangos szóval, deklamálva felolvasta vagy előadta a közleményt vagy a rendelkezést (gyűlés, közmunka, elveszett állat) (Paládi-Kovács A. 1977). Az *Aranyosvidék* 1891. szeptember 13-án pár mondatos közleményben tudósít arról, hogy Tordán dobolás kíséretében kerestek egy elveszett pénztárcát. Torockószentgyörgyön 1944-ben dobolással mozgósították a férfiakat munkaszolgálatra. Kövenden, Torockón az 1970-es években, a kollektív gazdálkodás idején a dobolás még szokásban volt (Borbély E. 2001).

A *hívogató táblák* használata a céhes élet és a szomszédsági intézmény gyakorlatából ismeretes. A céhek tagságukat összejövetelekre hívták egybe a hívogató táblával, a szomszédságok a bekövetkezett halálhírt tudatták (Keszeg V. 2008: 244–245). Tordán a tímárok céhe a két világháború idején még intenzíven működött. Ekkor a hívogató táblát is gyakran használták.

A *postai és távírdászi szolgálat* kiépülése a kommunikáció expanzióját hozta magával. A tordai k. posta és távírda hivatal 1890-ben 12070 ajánlott levelet, 10959 kocsipostai

¹⁴⁷ Az adatok forrása: <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>. 2010. 08. 11.

küldeményt, 3186 táviratot vett fel és továbbított, s kézbesített 15 517 ajánlott levelet, 23 037 kocsipostai küldeményt, 3520 táviratot, 216 200 levelet, „átmenőleg kezelt” 6357 ajánlott levelet, 5348 kocsipostai küldeményt, 115 táviratot és 90 080 közönséges levelet (*Aranyosvidék* I. 5. 1891. márc. 1.). A privát levelezés mértékének láttán a városháza levélgyűjtő szekrények felállítását döntötte el (*Aranyosvidék* II. 16. 1892. ápr. 14.).

Torda és vidéke a *telefon* előnyeit is korán, a 20. század legelejétől kezdte élvezni. Tordán telefonhálózat 1904-től kezdett működni. A korabeli sajtó tudósítása szerint 1910-ben már a Torda környéki falvak is lázasan figyelték a telefonhálózat bővítését.

A hírlapirodalom a társadalmi kommunikáció új formáit tette lehetővé és állandósította.

A hírlapok hirdetőrovatai korai előzményhez nyúlnak vissza. Az újlatin nyelvekben használt *publicitaire*, *publicité*, az angol *publicity* szavak előzménye a latin *publicus* szó, amely a közérdeklődésre számot tartó és mindenki számára hozzáférhető nyilvános vitákat nevezte meg, szemben a titkos, zárt ajtók mögötti tanácskozásokkal. A terminus a 18. századtól az írott publikus jogokra vonatkozott, majd a 19. századtól kereskedelmi jellegű hirdetést jelentett. A *reklám* szó első használata az 1689-es évből ismert, ’nyilvánosságra hozni, elismertetni’ jelentéssel. Mai jelentésben 1829-től van használatban. 19. századi formái a prospektusban, a plakáton és a sajtóban közölt kereskedelmi hirdetés. A reklám, az *advertising* fizetett hirdetés, szemben a ’fizetés nélküli közzététel’ jelentésű *publicité*, *publicity* fogalmakkal (M. Petcu 2007: 113–116). A régi erdélyi nyelvben a fogalomkörben három szó volt használatban. A *hirdet* jelentései ’híresztel’ (1570), ’közhírré tesz’ (1787), ’elrendel’ (1677). Főnévi formái a *hirdetés* (1575), *hirdetmény* (1850) (Szabó T. A. főszerk. 1993: 130–132). A *publikál* ige jelentései: ’kihirdet, közzétesz’, (1592), ’nemességet/privilegiumot kihirdet’ (1640), ’köztudomásra hoz, kikiált’ (1586), ’hirdetést tesz közzé’ (1761), ’híresztel’ (1657). Főnévi alakjai a *publikálás* (1609) és a *publikáció* (1632). (Vámszer M. főszerk. 2000: 1028–1032). A *reklám* jelentései: ’népszerűsítő hirdetés’ (1880), ’népszerűsítő cikk’ (1896) (Vámszer M. 2002: 234). Az 1829-ben induló román hírlapirodalomban az 1830-as években az *anunciuri* főnév, az 1840-es években a *publicariseșce* ige kerültek használatba (M. Petcu 2007: 117–123).

A kereskedelmi jellegű hirdetések 1830-as évekbeli megjelenése és terjedése az iparosítás és az áruforgalom fellendülésével volt összefüggésben. Az első tordai lapokban is hamar gyökeret eresztettek.

Kérdésfelvetés

Jelen kutatás a hírlapirodalom lokális-regionális és egyéni életvilágba való beépülését és ennek következményeit követi nyomon. Arra keres választ, hogy a hírlap hogyan épült be a mindennapi életbe, milyen gyakorlati funkciókat vállalt fel, illetve, terjedése által hogyan hatott ki a társadalmi kommunikációra. A kutatói hipotézis szerint a hírlap a megjelenésétől kezdve nem csupán az információközlés eszköze volt, hanem teret nyitott a

privát jellegű újságírás, a személyes, a családi és a vállalkozói identitások megnyilatkozása számára. Az elemzés alapjául szolgáló adatbázis a két első, 1877-ben, 1891-ben indult tordai hetilap, a *Haladás* és az *Aranyosvidék* egy-egy évfolyamának reklámszöveg korpusza. Kontrollanyagként használtuk a *Kolozsvári Közlöny* 1856-os évfolyamának, valamint a *Tordai Hírlap* 1905-es és az *Aranyosszék* 1932-es évi számainak hirdeteit.

Sajtó és mindennapi élet Tordán. A nyomdaipar 1867-ben vetette meg lábát Tordán. Az első vállalkozó Harmath József kereskedő, a helyi takarékpénztár 35 éves pénztárnoka volt, 1891-től az *Aranyosvidék* kiadója. 1892-ben bekövetkezett halála után a vállalkozást felesége vezette. A lapban 1891 júniusától kezdve ismételten hirdette a – már korábban is nyújtott – nyomdai szolgáltatásokat. „Mindennemű tudományos mű, verses könyvek, iskolai értesítők, évi jelentések, zárszámadások, vámbárczák” mellett megrendelésre „meghívók, nász-, gyászjelentések, falragaszok, szóval: egy könyvnyomda keretébe tartozó bármilyen munka, csinos kivitelben, olcsó árak mellett elkészítették.” Az 1891-es év karácsonyi kínálatában két újabb termék szerepelt: az „újévi üdvözetek kívánatra bármilyen papíron nyomtatva, csinos kiállításban, 100 darab 2–5 frtig. Névjegyek. Új írott vagy nyomtatott betűkkel kívánatra bármilyen nagyságban 100 darab 80 krtól – 2 frtig.” A *Tordai Hírlap* kiadója, Undy Domokos 1905-ben „a legcsinosabb kivitelben, kívánatra színnyomatban, báli meghívókat, esküvői kártyákat, névjegyeket” készített, valamint „fémnyomatú gyászszalag nyomást aranyban és ezüstben.”

Torda polgári rétege gyakran fordult a nyomdai vállalatokhoz. A nyomtatványok új kommunikációs elemként részben a hagyományos életvitel és életvilág szerkezetébe illeszkedtek. A nyomtatott meghívók és értesítők (*kártyák*) állandósultak az eljegyzés és a lakodalom rítusában, a temetésre gyászjelentők, nyomtatott halottbúcsúztatók, gyászszalagok készültek. Egy-egy neves személyiség halálakor több gyászjelentő is készülhetett. A gyászoló család mellett a különböző közművelődési egyesületek, vármegyei intézmények gyászjelentő formájában adták hírül veszteségüket, közvetítették részvételüket a halott hozzátartozóinak. Eddigi tudomásunk szerint a temetési szertartás keretében előadott verses halottbúcsúztató nyomdai kivitelezése és sokszorosítása a tordai nyomdák kivételes szolgáltatása volt. Az átmeneti rítusok mellett a nyomtatványok a jeles napok keretében tűntek fel. A bál a 19–20. század fordulóján a társasági élet fontos eseménye volt. A nyomdaipar terjedése folytán a táncrend báli kellékké változott. Szórványos adatok szerint a korszak megyebájlaira, a kereskedők báljára a szervezők előbb budapesti nyomdáknál rendelték meg a táncrendet.¹⁴⁸ 1905-ben Undy Domokos nyomdája már maga is kínálta táncrend előállítását.

A nyomdák levélfejet, valamint karácsonyi és húsvéti köszöntőlapokat nyomtattak és forgalmaztak. A nyomdászattal egyidőben Tordán a fotográfusok is megvetették lábukat. A Dunky fivérek 1892 októberében fényképészeti műtermük igénybevételére szólították

¹⁴⁸ Tordán fennmaradt táncrendek bemutatása Keszeg V. 2008: 222–223.

fel a közönséget. 1905-től Heiter György, a Szászrégenben és Borszékfürdőn nevet szerzett fotográfus Torda főterén is műtermet rendezett be. A két világháború között fényképet készítettek Benák Mózes, Lászlóffy, Csiki Bandi és Horváth fényképész műhelyében. A város utcáiról, házairól, a környék természeti ritkaságairól készült felvételek a város nyomdáiban postai levelezőlapokra kerültek. Az osztrák–magyar posta olyan operatív szolgáltatást biztosított, hogy a 20. század elején egy délelőttön az egyik harasztosi polgárno képes levelezőlapon jelentkezett be délutáni látogatásra tordai barátjánőjéhez. A nyomda a postával karöltve „az akkor elterjedt új hóbortot: a képes postai levelezést mint bűvöletet az éppen élő nemzedék keze ügyébe helyezte.”¹⁴⁹ A tordai képeslapok a város és a vidék vizuális emblémájaként előszeretettel választották a város főterét, a Vallásszabadság-teret (később Mihai Viteazul tér), a megyeházát és a városházát (más néven a törvényszék), a posta- és pénzügyi palotát, a hajdani fedeles hidat, a városi vigadót (a későbbi színház), a római katolikus, a református és az unitárius templomot, az állami főgimnáziumot, az állami kertmunkás iskolát (később Bikatelep), a sebészeti kórházat, az EMKE-kávéházat, az üveg-, a cement- és a sörgyárat, a Bánya- és az Akna-fürdőt (ez utóbbi a Dörgő, az előbbi a Sóbánya-fürdő), a Széchenyi-ligetet, a Tordai- és a Túri-hasadékot, a Leánykakó sziklanyúlványát.¹⁵⁰

Szintén Undy Domokos nyomdája az, amelynek kínálatában 1905-ben először jelenik meg a névjegykártya. A Minerva nyomda 1932-ben a meghívók mellett névjegyek nyomtatására ösztönzi olvasóit. A város és a megye előljárói, a közigazgatás, a bankélet, a média, a tanügy és egyház képviselői maguknál hordozták és osztogatták névjegyüket. Különösen a turizmus, az utazás bizonyult a névjegycsere kedvező helyzetének.

A nyomdai kínálat honosította meg a társasági életben a bálók, az egyleti rendezvények meghívóit, a különböző rendezvényeken szétosztott emléklapokat és okleveleket.

Aki végigment Torda főterén, a Vallásszabadság-, 1919 után a Mihai Viteazul téren, megcsodálhatta a nyomdák kirakatait is. Harmath József „dúsan berendezett”, a „kor igényeinek” megfelelő boltjába hívta tordai és vidéki vásárlóit. A bolt a főter nyugati oldalán, a hajdani Zóna-vendéglő, az EMKE-kávéház és a Wesselényi-udvarház (Jósika Miklós szülőháza) között, középen helyezkedett el. Az *Aranyosvidék* számai, a *Tordai Képes Naptár* mellett papír, írószer, levélpapír-dobozok, iskolai kellékek, tankönyvek és regények, körjegyzők, községi bírók, a közigazgatás, valamint a lelkészek számára szükséges nyomtatványok, továbbá díszes albumok, szép kivitelű emléktárgyak, gyermekjátékok, óraláncok, pénz- és szivartárcák, TAX-zsebkések, szemüvegek, pipere-tárgyak díszítették a bolt kirakatát és polcait. Karácsony előtt a kínálat még színesebbé vált, ilyenkor a gyermekeknek játéktárgyakat, képeskönyveket, felnőtteknek bronz és alpakka emléktárgyakat, ajándékozás céljára díszes könyveket, zsebnaptárakat szereztek be. Két házzal délre, a pénzügyi palota, az úri kaszinó és a polgármesteri hivatal, valamint a postahivatal

¹⁴⁹ *Torda és környéke...* 2001: 13.

¹⁵⁰ A *Torda és környéke...* kötet 96 tordai és Torda környéki képes levelezőlapot tartalmaz.

saroképülete között nyílt meg 1923-ban az *Arieşul* könyv- és papírkereskedés. A református templom előtt, Nagy Károly textilüzletének udvarában Keresztes, a könyvkötő dolgozott. Undy Domokos és Társa szintén a Főtéren, a 23-as szám alatt, a Korona szállóval szemben nyitott könyv- és papírkereskedést. A keleti oldalon a telefonközpont és a Minerva gyógyszerár között, Frucht Izidór órásműhelyének szomszédságában működött Sietzler papír- és hangszerkereskedése. A Főtéren, a csendőrparancsnokság, a Korona szálló, valamint a bécsi szeletéről híres Bedő József-féle vendéglő tőszomszédságában állt Füssy József könyv- és papírkereskedése. Tudni való, hogy az erdélyi földgázt 1909-ben találták meg, Kissármás és Torda közé 1914-ben építettek gázvezetékét. S Tordán – az országban és Európában először – ebben az évben kezdték fűtésre használni a földgázt. Ám az újításnak számtalan áldozata is volt. A Füssy-nyomda is áldozatául esett. 1917. március 26-án a pincében felgyűlt gáz egy gyertyatűzre felrobbant. Megsemmisült a nyomda, több szomszéd bolt kirakata beszakadt. 13 személy halt meg, 12-en megsebesültek. „Borzalmas földgázrobbanás. A katasztrófa áldozatai. Tizenhárom halott, tizenkét sebesült. Rombadőlt ház, elpusztult üzletek. Érzékenyen sújtotta a katasztrófa lapunkat is. Papírkészletünk elpusztult, egész kiadóhivatali felszerelésünkkel, könyveinkkel, címszalagjainkkal együtt s most összes előfizetőink címeit újból kell állítsuk, s lapunk ilyen maradék – szükség – papírra nyomul, amég már – reméljük – Budapestről kapni fogunk megfelelő papirost” – tudósít a katasztrófáról a kiadó (*Aranyosvidék* 1917. III. 31.). Feljebb, az Astoria és a New York-vendéglő és szálloda tőszomszédságában, az udvarban nyílt 1932-ben a Minerva nyomda.

A vizsgált korszak előtt 50 évvel, egy más társadalmi-történelmi helyzetben a lakosság megoszlása a következő volt. 1829-ben Torda vármegyében élt 235 pap, 4395 nemes, 184 hivatalnok, 5630 polgár, 105 505 paraszt. Aranyosszék lakossága a következőképpen oszlott meg: 39 pap, 1270 nemes, 49 hivatalnok, 17 262 paraszt (Kóváry L. 1847: 201). Ez többnyire megfelelt az összerdélyi arányoknak: 4911 pap, 68 825 nemes, 3289 hivatalnok, 72 390 polgár, 1 710 986 paraszt (Kóváry L. 1847: 202). Az 1880-as években Torda lakosságának nagyobb része földműveléssel és marhatenyésztéssel, gyümölcs- és szőlőtermesztéssel foglalkozott. 2/8-ad része volt iparos (fazekas, csizmadia, tímár, szűcs, mézsáros, kerekes, kovács, kalapos).¹⁵¹

A sörgyár 1756–1814 között épült fel, jelenlegi formáját 1880-ban kapta, a tulajdonos Mendel családnak köszönhetően. Mészgyár 1890-től kezdődően működött. A szindi kőbánya kőtermését a kezdetektől, 1904-től szekéren szállították a gipszgyárba. 1913–1914 között épült a cementgyár, tulajdonosa a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank, valamint egy bécsi és egy koppenhágai befektető volt. A gyár 1916-ban kezdte meg működését. Az Aranyosgyéres határában található Téglagyár megépítését gr. Bethlen Bálint, Torda-Aranyos vármegye főispánja kezdeményezte. A gyárat 1907-ben alapították, 1908-ban kezdte meg működését. Három tulajdonosa volt: Fekete Ferenc tordai bankigazgató, Mendel

¹⁵¹ A világháború előtti hagyományos gazdálkodásról: Orbán B. 1889: 262–266; Jankó J. 1893: 131–202.

Lázár földbirtokos, a tordai sörgyár igazgatója, valamint Kimpel Flórián tordai földbirtokos, a téglagyár igazgatója. 1918-ban 150 munkás dolgozott a gyárban. Az 1909-ben felépült, majd leégett cellulózzgyár helyébe felépítendő szódagyár terveiről 1911. március 18-án tárgyalt a polgármesteri hivatal. Több száz munkást foglalkoztató ipari egységnek képzelték el. A brüsszeli központtal rendelkező Solvay Gyár (később Vegyi Üzemek) 1912-ben kezdett termelni (szóda, klór, klór alapanyagú termékek). 1921-ben létesült a tordai üvegyár. A Mendel családtól (a gyár egyik tulajdonosa) megvásárolt mocsaras, nádas hely kiszárítása hosszas munkálatokat igényelt. Az épületek felhúzására mégis egy év alatt sor került. A gyár német, lengyel, cseh, szlovák és olasz szakembereket, szakmunkásokat, fűvókat, metszőket és festőket toborzott, akiknek nagy része végleg letelepedett a városban. Az alapítás évében lámpacső, zöld butélia és Mózer típusú pohár készült a gyárban, a termelés 500 tonnára rúgott. A gyárnak 1928 körül mintegy 928 alkalmazottja volt. Az Aranyosgyéresi Sodronyipari Művek (közismert nevén a Szeggyár) megépítésének gondolata 1920-ban vetődött fel. A Vágújhelyen született Diamant Izso kohászati tapasztalatok birtokában létrehozta a Sodronyipar Részvénytárságot, amelynek két évtizeden keresztül vezérigazgatója volt. A gyári építkezések 1920. szeptember 20-án kezdődtek el, s a gyárat 1921. július 16-án helyezték működésbe. Tordán 1925-ben kátránypapír gyár nyílt meg. 1935-ben épült a Coral Porcelángyár.

A különböző társadalmi kategóriába való tartozás gyökeresen más neveltetést, más mentalitást, más életvitelt jelentett.

Hagyományosan a tordai nagyvásár minden hónap első pénteki napján zajlott a Széna-téren. Télen-nyáron érdemes volt látogatni. A Mócvidék gazdái faneművel, állatokkal érkeztek, a mezősgéi és az aranyosvidéki településekről gabonával, majorsággal jöttek. A tordai iparosok kézművestermékeit (cserépedény, bőr, lábbeli, öltözet, kalap, bútor, pogácsa, pecsenye), a gazdák a veteményt, a bort állították ki. A tordai gazdák és iparosok hétfőn és csütörtökön a kolozsvári, kedden a marosludasi, szerdán az aranyosgyéresi, pénteken a marosújvári piacra mentek kereskedni. Szombaton Torda főterén volt kirakódás. Vasárnap a mezőgazdasági munkák szüneteltek. Az iparos műhelyekben délelőtt még folyt a munka. Az 1891-es évi XIII. törvénycikk rendelte el a vasárnap munkaszüneti jellegét.¹⁵² A kiegyezést követően, a 19. század utolsó éveiben dúszult és stabilizálódott a tordai polgárság szabadidős tevékenysége. Évszakok szerint változatos tevékenységi formák alakultak ki, sajátos finalitással és forgatókönyvvel, ezeknek megfelelő, rétegzett szabadidős csoportok formálódtak, kiemelkedett a rendezvényeket szervező társadalmi elit, a város terében helyszínek születtek meg.¹⁵³

A helyi hírlapirodalom maga is beilleszkedett a lokális idő szervezésének habitusába és stratégiájába. A *Haladás* című lap két éven keresztül heti két alkalommal, szerdán és

¹⁵² A rendeletet Tordán élénk érdeklődés követte. Az *Aranyosvidék* I. 25–26. száma részletesen ismertette (*Aranyosvidék* 1891. júl. 19., 26.). A Szokolay István által összeállított rendelet könyv formában Tordán is forgalomba került.

¹⁵³ E folyamatról részletesebben: Keszeg V. 2004d.

szombaton került ki a nyomdából, s jutott el az olvasók kezébe. Az *Aranyosvidék* öt évtizeden keresztül benne volt a tordai polgárok életében. Hetente egyszer, vasárnap látott napvilágot. Minden bizonnal hétfőn szállította a friss olvasnivalót olvasóinak. Az *Aranyosszék* 8 éven keresztül volt életben. Szombaton délelőtt már olvasói kezébe került. A *Tordai Hírlap* 1905–1906 folyamán készült, a kiadó csütörtök reggelre állította elő.

Az újságok hatása lényeges volt. A hírlap rendszeres, ciklikus megjelenésével az idő tagolásának eszközévé vált. Jelenlétével átszervezte az életteret, olvasása beépült az individuális életvezetési habitusok közé, a cikkek megvitatása a társadalmi kapcsolatokba. A lapokban közzétett rendezvényprogramok részvételre mobilizálták az újságolvasók társadalmát. A lapokból szerzett információk a mindennapi élet kognitív kontextusát alakították ki, a korszakra, a múltira és jövőre, az aktualitásokra, külföldre, az országra, a településre vonatkozó tudást forgalmazták és árnyalták, illetve egységesítették.

Hogy Tordának és környékének polgárai a friss eseményekre és gondolatokra kíváncsi újságolvasók voltak, azt több történeti adat bizonyítja. 1890-ben Torda 21 egylete között volt a Casino-egylet, a Polgári Társalgó, a Dalkör, az Újtordai polgári dalegylet, a Polgári zeneegylet, az Olvasó Nőegylet, a Tanító egylet.

A Haladás című hírlap reklámjai. Az első tordai hírlap 1877. május 19. és 1878. december 31. között látott napvilágot, heti rendszerességgel. A lap első számától kezdve a *Hírek* rovatban *Nyílttér* cím alatt közölt reklámszövegeket. A *Nyílttér* a lap utolsó, 4. oldalát teljesen dominálta, olykor átnyúlt az előző, a 3. lapra. A reklám tehát a négyoldalas hírlap felületének több mint egynegyedét foglalta le. Az elemzés a lap első évfolyamának, 1877. május 19. és 1877. augusztus 8. között megjelent 24 számára terjedt ki.¹⁵⁴

Mennyiségi mutatók. Az egyes lapszámokban megjelent reklámok száma a következőképpen alakult: I. 1. (1877. máj. 19.): 8 reklámszöveg; I. 2. (1877. máj. 23.): 5; I. 3. (1877. máj. 26.): 6; I. 4. (1877. máj. 29.): 5; I. 5. (1877. jún. 2.): 5; I. 6. (1877. jún. 6.): 4; I. 7. (1877. jún. 9.): 6; I. 8. (1877. jún. 13.): 5; I. 9. (1877. jún. 16.): 4; I. 10. (1877. jún. 20.): 3; I. 11. (1877. jún. 23.): 5; I. 12. (1877. jún. 27.): 4; I. 13. (1877. jún. 30.): 4; I. 14. (1877. júl. 4.): 4; I. 15. (1877. júl. 7.): 4; I. 16. (1877. júl. 11.): 4; I. 17. (1877. júl. 14.): 5; I. 18. (1877. júl. 18.): 4; I. 19. (1877. júl. 21.): 4; I. 20. (1877. júl. 25.): 4; I. 21. (1877. júl. 28.): 4; I. 22. (1877. aug. 1.): 4; I. 23. (1877. aug. 4.): 4; I. 24. (1877. aug. 8.): 4.

A lap 24 számában 110 reklámszöveg jelent meg, lapszámonként 4,5 reklámszöveg. Az egy lapban közölt reklámszövegek száma a lap indulásakor volt a legnagyobb (8, illetve 6), majd ez a szám csökkent és heteken keresztül állandó maradt (4). A 110 reklámszöveg 17 alapszöveg. Egy alapszöveg átlagban 6,4 újraközlésben jelent meg. Az egyes alapszövegek megjelenési mutatója a következő: 1. számú reklámszöveg: 5 megjelenés; 2.: 24; 3.: 6; 4.: 1; 5.: 18; 6.: 1; 7.: 4; 8.: 16; 9.: 3; 10.: 1; 11.: 1; 12.: 2; 13.: 6; 14: 5; 15.: 5; 16.: 6; 17.: 2.

¹⁵⁴ Az adatbázisba bevittük a lapban a családi élettel kapcsolatban (eljegyzés, házasságkötés, haláleset) megjelent hirdetéseket is. Elemzésükre témájuk miatt nem kerülhetett sor.

A 17 alapszöveg közül 4 egyszeri alkalommal került be a lapba. Az 5. számú alapszöveg 18 alkalommal, 1877. május 19-től augusztus 4-ig folyamatosan jelen volt a lapban.

Tartalmi mutatók. A reklámszövegek kínálata általában egyoldalú, koherens. A 17 alapszöveg közül egyetlen kínálat diszperz (értékpapír, sorsjegy, fűszer- és bőráru, gyer-tya, szappan). A reklámszövegekben megnevezett értékek (termékek és szolgáltatások) a mindennapi élet két domináns területén helyezkedtek el.¹⁵⁵ Az *életvezetés* területén a reklámok a humángyógyítást (ideg-, gyomorbetegség, altesti betegségek; 6 alapszöveg, 57 megjelenés, 51,8%), a testápolást (szájvíz, fogkrém, fogpor, szappan; 3 alapszöveg, 10 megjelenés, 9,0%), az életbiztosítást (1 alapszöveg, 1 megjelenés, 0,9%), a (női) öltözködést (1 alapszöveg, 6 megjelenés, 5,4%), a társasági életet (táncitanítás, gyógyászati turizmus, órahasználat; 3 alapszöveg, 12 megjelenés, 10,9%) és a nyomdai termékeket és szolgáltatásokat (1 alapszöveg, 16 megjelenés, 14,5%) tematizálták. A *gazdaság- és háztartásvezetés* területén az ingatlanbiztosítás (tűz- és jégkár biztosítás; 1 alapszöveg, 1 megjelenés, 0,9%), a pénzgazdálkodás (értékpapír forgalmazás, banki szolgáltatások; 2 alapszöveg, 4 megjelenés, 3,6%), a gazdasági eszközhasználat (kukoricamorzsoló, bolti állvány és kirakat, szekér, kocsi, nyereg; 4 alapszöveg, 14 megjelenés, 12,7%) és a háztartás (fűszer; 2 alapszöveg, 2 megjelenés, 1,8%) jelent meg és különült el.

A reklámok több *célcsoportot* szólítottak meg. Ezek a beteg ember, a kereskedő (értékpapír, banki szolgáltatás, üzlet), a háztáji gazdálkodást folytató gazdaember (kukoricamorzsoló, szekér, kocsi, nyereg) és a háziasszony (fűszer), valamint a társasági ember (női öltözet, táncitanítás, fürdőzés).

A lap reklámfelületén megjelenő hirdetések *feladója* általában intézmény vagy intézményi keretben tevékenykedő szakember. A 17 alapszöveg feladója közül 4 kereskedő (23,5%), 6 mester (gépész, nyomdász, órás, szíjgyártó, táncitanító; 35,2%), 3 orvos (17,6%), 1 részvénytársaság (5,8%), 2 pénzügyi intézet (bank, biztosító; 11,7%), 1 oktató (tánctanár; 5,8%). A 17 alapszöveg közül 7 szöveg feladója tordai illetőségű (41,1%), további 3 feladó országos vagy külföldi (Bécs, London) intézmény helyi képviselője (17,6%), 4 feladó a közvetlen földrajzi régióból (Nagyenyed, Kolozsvár, Gyulafehérvár; 23,5%), 3 pedig világvárosból (Budapest, Berlin; 17,6%) származik.

Nyelvhasználati és érvelési stratégia. A reklám a vállalkozó alternatív kommunikációs stratégiája. Olyan újságolvasókat szólít meg, akik az újságot életviláguk kitégítésére használják fel, s akiknek általában nincs tudomásuk vagy tapasztalatuk a termék vagy a szolgáltatás létezéséről és minőségéről. A reklám elsődlegesen írott szövegtípus, a szerzője úgy, azt és annyit mond el magáról és termékéről, ahogyan, amit és amennyit akar. A vállalkozó olykor teljesen *írásbeli kommunikációt* kezdeményez, ami lehetővé teszi a térbeli távolság, a különböző életvilágok közötti különbség áthidalását. A Mattoni-féle Budai Király-keserűvíz levélben volt megrendelhető, és postai küldeményként lehetett

¹⁵⁵ Egy-egy reklámszöveg gyakran több terméket nevez meg. Ezért a százalékszámítás során egy-egy reklámszöveget több alkalommal is figyelembe kellett venni.

kézbe kapni. A híres berlini ideggyógyász, Sylvius Boas „levélbeni megkeresésre” volt elérhető. Ungár Sámuel nagyenyedi gépész a levélbeni megkeresésre azonnali választ ígért. A londoni és Edinburgh-i North British and Mercantile biztosító részvénytársaság Torda-Aranyos vármegyére is kiterjesztette szolgáltatásait. Tordai főügynöke akár személyesen, akár levélben elérhető volt, s az érdeklődőknek további nyomtatott tájékoztatást ígért.

A reklám elsődlegesen az írott szövegre jellemző sajátosságokkal rendelkezik, a megszerkesztett szövegformát és a szemantikai lezárttságot részesíti előnyben. Szándéka világos, egyértelmű. Ebben nagy szerepe van a tényközlésnek. A reklámok szemantikai szerkezete a következő tartalmi egységekből állt össze: a tárgy vagy a szolgáltatás megnevezése, előnyeinek és tulajdonságainak bemutatása, a minőségért felelő (az előállító vagy forgalmazó) személy vagy intézmény megnevezése, a termék vagy a szolgáltatás elérhetősége. A reklámban fontossá válnak olyan kontextuális tényezők, mint a bolt, az intézmény leőhelye és nyitvatartási programja.

A nyelvi viselkedési stratégia fontos része a *presztízs-motívum*, amely a termék vagy a szolgáltatás tekintélyét valamilyen külsődleges, járulékos információval kívánja növelni. Egyes esetekben a reklámszöveg feltételezi, elvárja a kínált szolgáltatás ismeretét. A „Mattoni-féle” budai keserűvíz reklámja sejteti, hogy a víz a köztudatban a budapesti Erzsébet gyógyfürdőt megépítő Mattoni Henrik nevéhez kötődő forrásból származik. A gyomor-, altesti fájdalmak és a hidegrázás gyógyítására ajánlott készítmény „Dr. Kiesow-féle” előírások szerint készült. A különböző idegbetegségeket kezelő Sylvius Boas egy tekintélyes folyóirat méltató cikkét iktatta be reklámja szövegébe. A reklámot újraközlés esetén mindig újabb, a kezelés hatékonyságát alátámasztó „hálairattal” egészítette ki. Rendre Dors Ödön plébános, Thieme Lajos kertész, Nitzschke F. k. előljáró, Rotmaler lelkész, Abamelik Ioan herceg igazolta Boas szakorvosi rátermettségét. A szíjgyártó Simonffi István a „közönség meglegedését megnyerte” már, s az ő elismerésükre hivatkozva újabb vásárlókat ösztönzött üzlete meglátogatására. A gyulafehérvári Matherni Emil a Kiesow-féle Élet-esentiát reklámozva hangsúlyozta vállalkozása egyediségét: „valódiagon egyedüli” forgalmazója a készítménynek. A bécsi Dr. Popp J. G. fogászati készítményeinek tekintélyét a 27 éve történő használatuk hivatott növelni. Két mesterember világlátott voltára hivatkozva támasztotta alá szolgáltatásainak minőségét. Simonffi István szíjgyártó „hosszas tapasztalás, tanulás és vándorlás után” tért vissza a városba. Szöllösi János hozzáértését szintén jártassága szavatolta: „három éven keresztül több város és főleg Budapesten szerzett gyakorlatai után, szülővárossába hazatérve” nyitotta meg műhelyét.

A reklám funkciója szempontjából a szöveg centrális motívuma a termék vagy szolgáltatás fontossága melletti *érvelés*. Az érvek leggyakrabban a termék kifogástalan minőségére, hatékonyságára, modern voltára és tartósságára, a kiszolgálás vagy szolgáltatás operatív voltára és színvonalára, valamint a termék vagy a szolgáltatás alacsony árára vonatkoztak. Több reklám közös motívuma szerint a vállalkozó és a szolgáltatása komplex igényeket elégített ki. A berlini ideggyógyász, Sylvius Boas „a legújabbban feltalált gyógy-módot” alkalmazta, „rövid idő alatt és sikeresen gyógyít”, valamint „díjt csak sikeres gyógyítás után fogad el.” A Dr. Kiesow-féle Élet-esentia egy időben különböző betegségeket

gyógyított (gyomorfájás, altesti betegség, hidegrázás), a szer „legbiztosabb hatású.” A nagyenyedi gépész, Ungár Sámuel az elavult, nehézkes és fizikai erőt igénylő gépek modernizálását kínálta. Szolgáltatásait „a legrövidebb idő alatt s olcsó ár mellett”, a „legméréskeltebb árfelszámítás mellett” végezte el. Hutflesz Károly sokoldalú vállalkozást vezetett. „Megvásárol mindennemű magyar és osztrák állampapírt, sorsjegyet, arany és ezüst pénznemeket”, továbbá „leszámítol mindenféle nyereményeket s szelvényeket”, „eszközöl minden bel- és külföldi helyeken történendő bármily összegű fizetéseket.” Emellett „dúsan ellátott”, „kitűnő minőségű” árukkal szolgáló fűszerboltot és bőrkereskedést tartott fenn, lisztraktárában pedig saját őrlésű lisztet árusított. Bisztricsányi Lajos „legjutányosabban” árusította a boltok berendezéséhez szükséges állványokat. Sürger Mátyás, a tordai órás-mester „mindennemű fali- és zsebórák” javítását vállalta, s az elvégzett munkáért „egy évi felelősséget nyújt.” A szíjgyártó Simonffi István ízletes munkát és jutányos árat ígért. Összegezve, az érvelésben felhasznált motívumok a termék és szolgáltatás minősége, korszerűsége, tartóssága, alacsony ára, valamint az udvarias kiszolgálás.

A bécsi udvari orvos, Dr. Popp J. G. készítményeinek reklámja hosszú időn keresztül dominálta az európai hírlapok reklámdoldalát, s szerkezetével, valamint a reklámstratégiájával mintául szolgálhatott a nemzeti reklámok számára. Olyan közönséget szólított meg, amely igényelte és értékelte az illatos, friss leheletet, az ép fogakat, a tiszta fogzománcot, nem tűrte a fogfájást, készségesen áldozott a fogak konzerválására. Olyan fogónt kísérletezett ki, amelyet bárki beilleszthetett a fogüregbe, s amely ezáltal megszüntette a fogfájást és a fog további szuvasodását, s amely idővel „egyesült” a foggal és a foghússal. Az Anatherin-szájvíz fogfájást szüntetett, gyógyította a gyulladást, a foghús sebeit, feloldotta a fogkövet, megakadályozta a fogkó képződését, erősítette az ingó fogat, a foghúst, kellemessé tette a leheletet. A fogpaszta frissítette a leheletet, hófehérré változtatta a fogakat, akadályozta a fogak romlását, a foghúst pedig erősítette. A reklám szövege terjedelmes, választékos szavakkal részletezi a készítmények előnyét. Az általános szokástól eltérően a reklám közli a készítmények árát. A frissen indult lapban négy alkalommal látott napvilágot, s ez bizonyára elégséges volt ahhoz, hogy az olvasók tudomást szerezzenek Dr. Popp készítményeiről és beszerezhetőségükről.

A reklámok *önbesorolása* jelzi a nyelvi viselkedés határozatlanságát. A gyulafehérvári Matherni Emil „fontos hirdetésnek”, Holländer József tánctanár „tánctanítási jelentésnek” nevezte szövegét. Marusán István biztosítási ügynök és Holländer József a hivatalos iratok, a kérvény, folyamodvány formájában szerkesztette meg. „Alolirt van szerencsém a t. közönség becses tudomására hozni” – szólította meg leendő ügyfeleit az ügynök, „alólírott tisztelettel tudatom a nagyérdemű közönséget” – írta a tánctanár. Ugyancsak az oklevelek formulájához folyamodott a tordai szíjgyártó mester, Szöllösi János: „A n. é. városi és vidéki közönségnek tisztelettel jelenti”, hogy hosszas tapasztalatszerzés után szülővárosában megnyitotta műhelyét. Gombos László fürdő-bérlő a hivatalos levelek záróformuláját alkalmazva búcsúzott a közönségtől: „A nagyérdemű közönség pártfogását kéri Gombos László fürdő-bérlő.” Több reklámszöveg mögött ott lappang a levélírás gesztusa, a közönség ismételt, udvarias megszólítása.

Az Aranyosvidék című lap reklámjai. Az *Aranyosvidék* Torda hosszúéletű lapjának bizonyult. Fél évszázadon át, 1891–1940 között látott napvilágot. Vasárnap jelent meg, olvasói a hét folyamán kézzől kézre adták, híreit megbeszélték. A lap 6 oldalból állt. A reklámszövegek az 5. és a 6. lapot töltötték meg, vagy legalábbis dominálták. Az 1892. január 3-i szám *Nyílttér* rovatot nyitott, s a hirdetések itt kaptak helyet. *E rovat alatt közölte-kért nem vállal felelősséget a Szerk.* – olvasható a rovat élén.

Az adattárba a lap első 55 számának reklámanyagát emeltük be.¹⁵⁶

Mennyiségi mutatók. Az egy számban közlített reklámszövegek száma a következőképpen alakult: I. 1. (1891. febr. 8.): 6 reklám; I. 2. (1891. febr. 15.): 6; I. 3. (1891. febr. 15.): 5; I. 4. (1891. febr. 22.): 6; I. 5. (1891. márc. 1.): 6; I. 6. (1891. márc. 8.): 6; I. 7. (1891. márc. 15.): hiányzik; I. 8. (1891. márc. 22.): hiányzik; I. 9. (1891. márc. 29.): 6; I. 10. (1891. ápr. 5.): 4; I. 11. (1891. ápr. 12.): 4; I. 12. (1891. ápr. 19.): 6; I. 13. (1891. ápr. 26.): 5; I. 14. (1891. máj. 3.): 5; I. 15. (1891. máj. 10.): 3; I. 16. (1891. máj. 17.): 4; I. 17. (1891. máj. 24.): 2; I. 18. (1891. máj. 31.): 1; I. 19. (1891. jún. 7.): 2; I. 20. (1891. jún. 14.): 2; I. 21. (1891. jún. 21.): 2; I. 22. (1891. jún. 28.): 2; I. 23. (1891. júl. 5.): 2; I. 24. (1891. júl. 12.): 2; I. 25. (1891. júl. 19.): 2; I. 26. (1891. júl. 26.): 2; I. 27. (1891. aug. 2.): 1; I. 28. (1891. aug. 9.): 1; I. 29. (1891. aug. 16.): 2; I. 30. (1891. aug. 23.): 2; I. 31. (1891. aug. 30.): 1; I. 32. (1891. szept. 6.): 1; I. 33. (1891. szept. 13.): 2; I. 34. (1891. szept. 20.): 0; I. 35. (1891. szept. 27.): 1; I. 36. (1891. okt. 4.): 1; I. 37. (1891. okt. 11.): 3; I. 38. (1891. okt. 18.): 3; I. 39. (1891. okt. 25.): 3; I. 40. (1891. nov. 1.): 3; I. 41. (1891. nov. 8.): 4; I. 42. (1891. nov. 15.): 4; I. 43. (1891. nov. 22.): 2; I. 44. (1891. nov. 29.): 1; I. 45. (1891. dec. 6.): 1; I. 46. (1891. dec. 13.): 2; I. 47. (1891. dec. 20.): 3; I. 48. (1891. dec. 27.): 3; II. 1. (1892. jan. 3.): 1; II. 2. (1892. jan. 10.): 3; II. 3. (1892. jan. 17.): 3; II. 4. (1892. jan. 24.): 3; II. 5. (1892. jan. 31.): 3; II. 6. (1892. febr. 7.): 3; II. 7. (1892. febr. 14.): 2; II. 8. (1892. febr. 21.): 3; II. 9. (1892. febr. 28.): 3.

Az *Aranyosvidék* című hetilap hasábjain az első évben, 55 lapszámban 158 reklám jelent meg. A lap lapszámonként 2,87 reklámot közölt. Az egy számba bekerülő reklámok maximális száma 6. A fenti adatsor azt mutatja, a lap indulása utáni első hónapokban ez a mennyiség konstans maradt. Egy negyedév után a közölt reklámszövegek száma lecsökkent, s ezután 1–3 reklámszöveg került egy lapszámba.

Az egy év leforgása alatt a lapban megjelent 158 reklámszöveg 34 alapszöveg többszöri újraközlése. Egy szöveg átlagban 4,6 alkalommal látott napvilágot. Valójában mindössze 7 alapszöveg került közlésre 1 alkalommal, a többit a feladó több alkalommal tette közzé. 7 alapszöveg 2 alkalommal, 4 alapszöveg 3 alkalommal, 5 alapszöveg 4 alkalommal, 4 alapszöveg 5 alkalommal, 3 alapszöveg 6 alkalommal, 3 alapszöveg 8 alkalommal, 1 alapszöveg pedig 18 alkalommal jelent meg.

¹⁵⁶ Az adatbázisba bevittük a lapban a családi élettel kapcsolatban (eljegyzés, házasságkötés, haláleset) megjelent hirdetéseket. Elemzésükre témájuk miatt nem kerülhetett sor.

A legtöbbszor publikált reklámban Harmath József „könyv-, papirkereskedő és nyomdatulajdonos” író-, iskola és irodai szereket, könyvkereskedését, nyomtatványraktárát, nyomdai szolgáltatásait, az *Aranyosvidék* című lapot és a *Képeslap* című mellékletét, valamint a gazdag és változatos díszműáru üzletét népszerűsítette. A reklám első alkalommal 1891. június 7-én jelent meg. A nyár folyamán Harmath József további 3 alkalommal közölte újra. 1891. szeptember 27-től újra közölni kezdte, kevés kivétellel a lap minden számában. A téli ünnepek idején a reklám kimaradt, majd közlése 1892. január 17-én újrakezdődött. A közlésnek a vállalkozó halála vetett véget.

Harmath József más reklámszövegekkel is jelen volt a lap hasábjain. Előbb 1891. március 29-én „dúsan berendezett könyv- és papirkereskedését” ajánlotta vásárlóinak, ahol ajándékok, dísz tárgyak, japán és kínai különlegességek, vetemény- és virágmagvak szerzhetők be, valamint bármilyen nyomtatvány megrendelhető. A reklámszöveg a tavasz folyamán négy alkalommal jelent meg. A téli ünnepek táján, 1891. december 20-án és 27-én Harmath József újabb reklámot készített elő. Könyv- és papirkereskedése és nyomdája újabb kínálatában a karácsonyi és az újesztendei ajándékok (díszkönyvek, képeskönyvek, emlékkönyvek, naptárak, zsebkönyvek, albumok, levélpapírdobozok, emléktárgyak, óraláncok, zseb-, bankjegy- és szivartárcák, zsebkések, szemüvegek és piperetárgyak, gyermekjátékok), a karácsonyi és újévi köszöntőlapok kerültek élre.

Tartalmi mutatók. Valamivel több mint egy évtized telt el a *Haladás* című hírlap megjelenése és megszűnése óta. Ez az időszak az új vármegyében a lendületes polgári fejlődést, Tordán az iparos vállalkozások számának, a kereskedelem és az áruforgalom növekedését hozta magával. A reklámszövegek kínálata szintén nagyobb és változatosabb lett.

A reklámokban megjelenő értékek szerkezete a következőképpen rendeződött át. Az *életvezetés* tartományába illeszkedő szolgáltatások a következők. A humángyógyítás területén Gajzágó Róbert gyógyszerész szájvizeket, fogporokat és fogcseppeket ajánlott, Kioreán József „fogművész” pedig műfogak és fogsorok készítését, valamint bármilyen fogkezelést vállalt (2 alapszöveg, az alapszövegek 5,8%-a; 7 megjelenés, az összes megjelenés 4,4%-a). A testápolásra mindössze Gajzágó Róbert hívta fel a figyelmet (1 alapszöveg, 2,9%; 6 megjelenés, 3,7%).

3 szabászati műhely kínált anyagokat, női és férfi készruhákat, varrást, javítást és tisztítást, 1 cipésmester árulerakatát népszerűsítette (4 alapszöveg, 11,7%; 15 megjelenés, 9,4%). Egy bécsi órás mester zseborákat forgalmazott a városban (1 alapszöveg, 2,9%; 6 megjelenés, 3,7%). Több reklám népszerűsített nyomdai termékeket, könyvet, központi és lokális folyóiratot, tett közzé előfizetési felhívást (6 alapszöveg, 17,6%; 34 közlés, 21,5%). A kolozsvári *Közművelődés* nyomdával, valamint Harmath József nyomdával különböző nyomtatványok előállítását kínálta (4 alapszöveg, 11,7%; 26 közlés, 16,4%). Az *Aranyosvidék* kiadóhivatala apróhirdetések feladására ösztönözte olvasóit (1 alapszöveg, 2,9%; 4 megjelenés, 2,5%). Egy fényképész műtermi és helyszíni képek készítését, régi képek felújítását vállalta (1 alapszöveg, 2,9%; 2 megjelenés, 1,2%).

A *gazdaság- és háztartásvezetésben*, a pénzgazdálkodás területén 2 részvénytársaság értékpapírok, részvények vásárlását, forgalmazását, előleg folyósítását vállalta (2

alapszöveg, az alapszövegek 5,8%-a; 7 megjelenés, az összes megjelenés 4,4%-a). Gazdasági eszközöket egy vállalkozó forgalmazott (1 alapszöveg, 2,9%; 6 megjelenés, 3,7%). Jelentősen megnőtt a növényi magvak forgalmazása (5 alapszöveg, 14,7%; 15,8%). A fűszer- és vegyeskereskedések a háztartási cikkek gazdag kínálatát hirdették (fűszer, liszt, édesség, italok, rovarirtó szerek) (8 alapszöveg, 23,5%; 35 megjelenés, 22,15%). Bútorokat, lakberendezési tárgyakat kínált egy bútorlerakat (1 alapszöveg, 2,9%; 5 megjelenés, 3,1%). Új kínálatként jelent meg az irodai és iskolai szerek árusítása (3 alapszöveg, 8,8%; 24 megjelenés, 15,1%). 1-1 reklám hirdetett birtokárusítást, vendéglő bérbeadást, áruszállítást, nyomdai tanulót keresett (4 alapszöveg, 11,7%; 8 megjelenés, 5,0%).

Az 1892-es év végéig további hirdetést adott fel Soós Károly, Karácsonyi és Pitterich, Bernád és Polonyi, Sós Károly vegyeskereskedő, Gajzágó és Osztíán divatárkereskedő, Reich József porcelán- és üveggereskedő, Herbst Mór arany-, ezüstműves és órás, Lámpé Lajos könyvkötő, a fényképész Dunky testvérpár, Dunky Béla órás és látszerész, Marinka Miklós épület- és bútorlakatos, Gajzágó Róbert gyakornokot keresett gyógyszerárába, két alkalommal vendégfogorvos szállt meg és nyitott rendelőt a szállodában, több alkalommal kiadó lakást, malmot, Várfalván eladó birtokot kínáltak a tulajdonosok, eladó cimbalmot hirdettek, szabászati tanfolyam indult. Losonczy Józsefné szállodat és kávéházat nyitott a központban, Nagy és Ferenczi a hadrévi Szilvási-féle borpincében palackozott ó- és gyógyborokat, a Harmath-bolt gyermekjátékokat, Fekete Ferenc kalotaszegi gyermekjátékokat, Schuszter György varrógépet és halifax korcsolyát, Soós Károly Bauer-féle hidegvíz-szappant hirdetett. A Kockas bonctani múzeum panoptikum kiállítással érkezett a városba, egyes terméi csupán felnőttek, egyik csupán nők által volt látogatható.

Az *Aranyosvidék* reklámjainak célcsoportja a *Haladás* című hírlaphoz viszonyítva tovább árnyalódott. A megszólítottak között továbbra is ott voltak a betegek. Két vállalkozó a fogfájás, a fogápolás terén ígért csodákat. A hölgyeket már a *Haladás* is választékos szövetek és ruhák vásárlására ösztönözte. A kereskedők a hölgyeket továbbra is kitarító vásárlóknak tekintették, mellettük azonban a férfi vásárlókat is megszólították (férfi öltözetek). A vegyeskereskedések hasonló stratégiát követtek. Fűszerkínálatukkal a hölgyek, konyak- és borkülönlegességeikkel a férfiak, varrógéppel a nők, gazdasági gépekkel a gazdák érdeklődését igyekeztek ébren tartani. A kiadók gyakrabban szólították meg az újság- és könyvolvasó réteget, a nyomdák változatos igények kielégítését vállalták (névjegyek, nekrológok, meghívók, értesítések, elismervények, számlák). A boltok fontos termékeket kínáltak földműveseknek és a városi kertészkedőknek (növényi magvak, istállótrágya), a háziasszonyoknak (bútorok, rovarirtók). A pénzügyi és kereskedelmi vállalkozók szintén közönséget kerestek maguknak (kötvények, részvények, vendéglőbérlet, birtokvásárlás, áruszállítás).

Az *Aranyosvidék* reklámdalait felfedezték és igénybe vették a tordai vállalkozók. A vidék kisvárosainak vállalkozói viszont teljesen elmaradtak a hírlapból. A reklámok feladói lakhely szerint a következőképpen oszlottak meg: 5 feladó világvárosban (Bécs, Budapest) élt (14,7%), 2 feladó a régió nagyvárosából (Kolozsvar) származott (5,8%), 27 tordai vállalkozó adott fel hirdetést a helyi lapban (79,4%). A hirdetések feladói

társadalmi hovatartozásuk szerint a következő kategóriákba tartoztak: egészségügyi személyzet (gyógyszerész, „fogművész”: 2; 5,8%), kereskedő (vegyes-, mag-, bútorkereskedő: 12; 35,2%), nyomdai vállalkozó (6; 17,6%), könyv- és lapkiadó (4; 11,7%), pénzügyi részvénytársaság (2; 5,8%), szállítási vállalkozó (1; 2,9%), kisiparos (fényképész, szabó, cipész: 5; 14,7%), ingatlanközvetítő (2; 5,8%).

Nyelvhasználati és érvelési stratégia az Aranyosvidék reklámjaiban. Akárcsak korábban a *Haladás* című hírlap reklámjai, az *Aranyosvidék* közleményei is küszködtek a formai-műfaji-nyelvhasználati normákkal. Már megjelentek a rövid, tárgyilagos hirdetések, velük párhuzamosan azonban még ott voltak a terjedelmes, szövirágokkal tűzdelt reklámok.

A közönség megnyerésével kísérletező iparosok és kereskedők a következő tartalmi motívumokból építették fel a reklámszöveget. A bizonytalankodás és a stílusbeli eklektizmus mögött nyilvánvaló a megszólítottak iránti *határtalan tisztelet, az udvariasság, a nyelvi választékosság*. Némethy József bútorraktár-tulajdonos a kérvény frazeológiáját használva fordult közönségéhez: „Alólirott van szerencsém a n. é. közönség b. tudomására hozni” – indította hirdetését, majd így búcsúzott el: „Midőn vállalatomat szives pártfogásába ajánlom, számos látogatásáért esedezem.” Miután fűszert, festékeket, a nagyváradi László-gőzhengermalomban örölt lisztet, császárolajat, kubai cukrot, Ceylon-i, portorikói kávékat, valódi francia csokoládékat és cukorkákat, teasüteményeket, rumokat és teákat, budai vörös- és aszú-, valamint pezsgőborokat, magyar és francia konyakokat és likőröket, francia és magyar lucerna-, takarmányrépa-, bükköny-, vetemény- és virágmagvakat ajánlott „a nagyérdemű közönség becses figyelmébe”, Bernád és Polonyi „kiváló tisztelettel” búcsúzott olvasóitól. Ugyanezt tette Schuszter György magkereskedő. Kertész Gyula férfiszabó „értesítést” fogalmazott megrendelőihez, s a végén e szavakkal búcsúzott „a nagyérd. tordai közönségtől”: „kegyes pártfogását kérve maradok hazafias tisztelettel.” Sipos Béla ruhaboltját női szabászati teremmel bővítette. „Ez új vállalatom szives támogatását kérve s magamat becses pártfogásába ajánlva, maradok teljes tisztelettel” – üzentte ügyfeleinek. „Van szerencsém becses tudomására hozni” – értesítette közönségét a „technikai fogművész” fogorvosi műtermének termékeiről, majd a legnagyobb tisztelettel vett búcsút: „minden igyekezetem oda fog irányulni, hogy becses pártfogását minden tekintetben kiérdemeljem. Teljes tisztelettel.” Frenkel Lipót cipészmeister sem takarékoskodott a válogatott udvarias szavakkal. Miután „úgy a fővárosban, mint más nagyobb városokban [...] elsőrendű üzletekben mint szabász és üzletvezető” „számos éve szerzett” tapasztalatokat, az elhalálozott édesapja cipészüzletét „a mai kor igényeinek megfelelőleg rendezte be.” „Midőn az eddigi kitüntető pártfogásért köszönetet mondok, kérem azt részemre továbbra is fentartani. Főtörekvésem az leendő, hogy minden alkalommal pontosan, jutányosan és megelégedésre méltóan szolgáljam ki a nagyérdemű közönséget. Szives pártfogásáért esd kiváló tisztelettel.”

Az *Aranyosvidék* reklámszövegeiben – a fenti példák a bizonyítékok – megmarad a levelezési gyakorlatból átvett *fatikus funkció*. A vállalkozó megnevezi célközönségét, igyekszik megnyerni bizalmát, rokonszenvét, s magát megnevezve tisztelettel elköszön tőle.

A termékek és szolgáltatások bemutatásában továbbra is felbukkannak a *presztízs-motívumok*. A termék vagy a technológia külföldi, vagy legalább budapesti eredete minőségét hivatott garantálni. Az amerikai és a francia eredetű áruk feltétlen tekintéllyel rendelkeztek. Schusztér György vegyeskereskedő az amerikai kukoricamorzsolót ajánlotta, Bernád és Polonyi francia konyakot és francia lucernamagvakat forgalmazott. A külföldi termékek iránti hódolat legszélsőségesebb gesztusát Kioreán József fogorvos tanúsította. Tordai műhelyében „legjobb amerikai és angol gyártmányú műfogakat készít.” A külföldi eredettel szemben Ferenczi Árpád borkereskedő helyi, aranyosmelléki borokkal kecsegteti vásárlóit.

Több reklám *tekintélyes személyiségektől* eredeztette a terméket. Gajzágó Róbert gyógyszerész fogporainak és szájvizeinek minőségét „legmegbízhatóbb és leghíresebb külföldi orvos-tanárok” igazolták. A *Pesti Hírlap* „Magyarország elsőrangú publicistái és szépirodalmi írói” szerepeltetésével kereste az előfizetőket.

Több esetben a cég *múltja, hagyománya* szavatolta termékeinek minőségét. Fekete Ferenc „a legrégebb Cognac-gyár” termékeit forgalmazta. Frenkel Lipót büszkén hangoztatta, hogy cipésműhelye 25 éve állt a vásárlók és megrendelők rendelkezésére. Sipos Béla szabóműhelye hatéves múltját említette fel. A vásárlók, megrendelők meggyőzése érdekében használt egyéb érvek a következők. Az előbb említett motívummal szemben gyakori eljárás a vállalkozás *újszerűségének, modernségének* hangoztatása. Schusztér György a „legújabb szerkezetű” kukoricamorzsolót forgalmazta. A Közművelődés Irodalmi és Nyomdaipari Részvénytársaság műhelye „modern graphikai követelményeknek megfelelően berendezett”, „legdíszesebb betűkkel gyarapítottatott.” Harmath József tordai nyomdája „a mai kor igényeinek teljesen megfelelő.” Frenkel Lipót cipésműhelye „a mai kor igényeinek megfelelő.” Némethy József bútorkereskedő felújított és újonnan berendezett raktárban várta vásárlóit. Kioreán József „a legújabb fogtechnikai eszközökkel” dolgozott.

Az áruk és szolgáltatások *minősége* a reklámszövegek kulcsszavának bizonyult. Bernád és Polonyi vegyeskereskedése „legjobb minőségű árucikkekét”, „elismert minőségű lisztet”, „valódi francia csokoládét”, „legfinomabb rumokat és teákat”, „legfelsőbbrendű magyar és francia Cognacokat és likőröket”, „kitűnő takarmányrépa” magvakat forgalmazott. Pollák Károly bécsi órás kínálata a „kitűnő zsebóra elegáns lánczsal.” Harmath József nyomdaipari termékei „kiállítás, csín és olcsóság” tekintetében túlszárnyalhatatlanok voltak, boltjában „szép kivitelű emléktárgyak” voltak vásárolhatók. Ferenczi Árpád a „legkitűnőbb borokat” forgalmazta. Több reklámszerző számolt a különféle elvárásokkal. A kolozsvári Közművelődés nyomdaipari vállalat a „legkényesebb igényeket is kielégítheti”. Kertész Gyula férfiszabó szerint „a legmagasabb igényeket is képes vagyok kielégíteni.” Sipos Béla szabómester „a legkényesebb izléseknek is megfelelt.” A minőséggel összefüggő további motívum a *szakmai tapasztalatra* és a *termékek kompetitív voltára* való hivatkozás. Sipos Béla szabászati termébe „kitűnő képzettségű szabásznőt” fogadott fel, aki „több nagyvárosban gyakorolta” a mesterséget, „a szakmában teljes jártassággal bír.” Harmath József nyomdáját „szakértő művezető” irányította. Frenkel Lipót cipésmester

sztintén részletezte a szakmai tapasztalatszerzés körülményeit. Ugyanakkor, a felkínált termékek és szolgáltatások a szabadpiacon túlszárnyalhatatlanok. Gajzágó olyan fogcseppeket készített, „amelyek minden más fogcseppek hatását felülműlják.” A Kovrig János kereskedése által forgalmazott rovarirtó, a Zächerlin hatása „semmi más egyéb szerhez” nem volt mérhető. A Közművelődés nyomdaipari vállalat „a városi és külföldi műintézetek méltó versenytársa.” Sipos Béla szabászati termében a „legújabb és divatosabb ruhaszövetek” kaphatók. Frankel Lipót „a legújabb divat”, Kertész Gyula „a legelső divat” szerint dolgozott.

A boltok a *bőség* és a *választékosság* szigeteként jelentek meg a reklámokban. Schusztér György, Bernád és Polonyi, Sipos Béla, Harmath József boltja „dúsan ellátott.” Ehhez társult a *pontos kiszolgálás és kivitelezés*. Kovrig János fontosnak tartotta szóvá tenni, hogy páciensei részéről „már számos köszönő nyilatkozatot kiérdemelt.”

A vásárlók és megrendelők megnyerésében döntő érvnek bizonyult az áruk és munkálatok *alacsony ára*. Kovrig János és Bernád és Polonyi „jutányos árakat”, Schusztér György a „legjutányosabb árakat”, „Némethy József „rendkívüli olcsó árat”, Sipos Béla „méltányos olcsó árat” ígért, a *Magyar Föld* pedig a „legolcsóbb magyar napilap.”

Több reklám tematizálta a vásárlók megnyerése érdekében alkalmazott kereskedői stratégiákat. Több vállalkozó a vidéki lakosságot is igyekezett elérni, akár kiszállással, akár postai közvetítéssel (Kovrig János, Schusztér György, Sipos Béla, Harmath József, Közművelődés). A *Pesti Hírlap* egy hétig ingyen és bérmentve hajlandó volt mutatványszámokat küldeni az érdeklődőknek. A *Magyar Föld* hirdetési rovatát ingyenesen kínálta fel hűségese előfizetőinek. Kovrig János fontosnak tartotta megjegyezni, hogy áruraktárában petróleumot nem tárol, áruit tehát nem vehetik át annak átható illatát.

A Tordai Hírlap című lap reklámjai. Az 1905–1906 között megjelent hetilap 25 számának reklámszövegeit tekintettük át. A 8 oldalon megjelenő lap első számától kezdve a 7–8. oldalt fordította az apróhirdetésekre. Az első számban Heksch Ödön állatorvos, Dick Jakab és Társa textilkerekedő, Pap Miklós vegyeskereskedő, az Egyesült Kisegítő és Takarékpénztár Részvénytársaság, valamint Undy Domokos könyvnyomdája közölt reklámot, egy feladó pedig családi házat árusított (*Tordai Hírlap* I. 1. 1905. jan. 5.). A lap második számában 10 reklám jelent meg. Heksch Ödön állatorvos, Dick Jakab és Társa, Papp Miklós vegyeskereskedő, Undy Domokos könyvnyomdája, az Egyesült Kisegítő és Takarékpénztár Részvénytársaság hirdetése és a családi ház árusítása mellett Undy Domokos írógépet, Krausz Gyula épületlakatos és gépjavító műhelye fegyvert, revolvert és mérleget, Frenkel Lipót cipőt kínált, a magyarországi famunkások tordai szakcsoportjának vezetősége szak-rajztanfolyam indítását tudatta (*Tordai Hírlap* I. 2. 1905. jan. 12.). A lap 3. száma 9 reklámot tartalmazott, mindenik korábbi reklámszöveg újraközlése (*Tordai Hírlap* I. 3. 1905. jan. 19.). A 4. lapszám 11 reklámja közül 10 az előző számokban megjelent már. Ezek mellett Undy Domokos könyvek, könyvtárak felvásárlását hirdette (*Tordai Hírlap* I. 4. 1905. jan. 26.). Az 5. szám 10 reklámszövege között Lelkes Jánosné kávéház indítását tudatta, Dick Jakab és Társa pedig szövéshez szükséges gyapotot és cérnát kínált (*Tordai*

Hírlap I. 5. 1905. febr. 2.). A 7. és a 8. lapszám 6–6 reklámszöveget közölt (*Tordai Hírlap* I. 7. 1905. febr. 16.; I. 8. 1905. febr. 23.). A 9. lapszám 10 reklámszöveget tartalmazott. Várady Gáspár fűszerüzletet, Weress Sándor gabonát, a nagykarolyi Érmelléki Első Szőlőoltványtelep pedig szőlőoltványt kínált vásárlásra (*Tordai Hírlap* I. 9. 1905. márc. 2.). A 10–11. lapszámában 8–8 reklámszöveg olvasható (*Tordai Hírlap* I. 10. 1905. márc. 9.; I. 11. 1905. márc. 16.). A 12. lapszám 13 apróhirdetést vett fel. Az új hirdetések között a következők szerepeltek: Pálosy Sándor zsolnai szövetet és férfiruhákat, Lefkovits L. női felöltőket, Cs. Mike Márton erefurti vetemény- és virágmagvakat, Sterl Gyula cukrászdája Orpington keménytojást forgalmazott, a Torda-Aranyos Vármegyei Takarékpénztár szolgálatait ajánlotta (*Tordai Hírlap* I. 12. 1905. márc. 23.). A további lapszámok reklámszövegeinek száma a következőképpen alakult: I. 13. (1905. márc. 30.): 13; I. 14. (1905. ápr. 6.): 11; I. 16. (1905. ápr. 20.): 14; I. 17. (1905. ápr. 27.): 17; I. 18. (1905. május 4.): 12; I. 19. (1905. máj. 11.): 13; I. 20. (1905. máj. 18.): 14; I. 21. (1905. máj. 25.): 15; I. 22. (1905. jún. 1.): 5; I. 23. (1905. jún. 8.): 15; I. 24. (1905. jún. 15.): 13; I. 25. (1905. jún. 22.): 9 reklámszöveg. Az árutermekek között szerepelt a női kalap, a *Magyar Sphinx* című lap, Undy Domokos nyomdájának húsvéti levelezőlapja, fedélcserép, fedeles kocsi, Márciusi világos sör, Barát malátásör, liliumkenőcs; szolgáltatást kínált Fodor Péter szobafestő és mázó, Apfel Samu bádogos; Rác István épület- és géplakatos villanycsengő- és fegyverjavítást vállalt, Perl József fogorvos a Korona szállóban fogadott átmeneti jelleggel; Mórítz Mihály mészkereskedő és bérkocsitulajdonos üzletének áthelyezését, Pálosy Sándor férfisزابó új szabásminták alkalmazását, a Topánfalvi Takarékpénztár Részvénytársaság megalakulását, Heiter György fotográfus műhelyének a városba való telepítését, Papp Miklós kereskedő a „törhetlen ekék” olcsítását, a Torda-Aranyos Vármegyei Takarékpénztár Részvénytársaság birtok- és házvásárlásra kölcsönök folyósítását, Undy Domokos gramofonok és kották árusítását, régi gramofonok, használt kották becserélését tudatta.

Az Aranyosszék című lap reklámjai. A lap 1932-ben indult, 1941-ig maradt életben. Minden lapszámában gazdag reklámanyag jelent meg, általában két oldalon át. Az újság első számában 12 reklám jelent meg, Hartl & Sitzler olcsó könyveket, Berkovits ékszerész karikagyűrűt, az Aliment élelmiszerbolt friss Blényessy virslit, a Korona illatszertár fürdőszappant, kölnit és krémeket, egy kereskedő Atwater Kent Radio készüléket kínált, Berger ernyő- és divatáruháza ernyőjavítást, Dráth Sándor cipész cipőjavítást, Fazakas és Kovács autójavítást hirdetett, a Patyolat Gőzmosógyár festést, tisztítást és mosást, a Minerva nyomda meghívókészítést vállalt, Hartl & Sitzler a kölcsönkönyvtárba olvasókat toborzott, valaki használt bútort árult (*Aranyosszék* I. 1. 1932. júl. 30.). A lap második lapszámában szintén két oldalt foglalt le a reklám, 13 szöveg jelent meg. A Korona illatszertár, az Aliment élelmiszerbolt, a Patyolat Gőzmosógyár, Berkovits ékszerész, Berger divatáruháza, Dráth Sándor cipész, Hartl & Sitzler kölcsönkönyvtára, a Minerva nyomda megismételte reklámszövegét, továbbá pedig Erdélyi fogászata, Kálmán Bernát készruha- és textilüzlete keresett ügyfeleket, egy műhely melltartók, fűzők készítését és átalakítását, javítását vállalta, egy bolt bútort és kerékpárt árusított (*Aranyosszék* I. 2. 1932. aug. 6.).

A harmadik lapszám újraközölte az előző szám 13 reklámszövegét, továbbá egy kereskedő Rod-Izlandi tyúkot és kakast kínált, az *Aranyosság* reklámok felvételét vállalta, Török Ferenc kereskedő elhatárolódott a boltja védjegyével ellátott gyenge minőségű harisnyák forgalmazásától (*Aranyosság* I. 3. 1932. aug. 13.). A 4. lapszám 17 reklámszövege közül 12 újraközlés, mellettük Smekál János kéményseprő a személyével kapcsolatban a városban keringő híreket hazudtolta, Budeanu József értesítette látogatóit, hogy éttermét és kávéházát áthelyezte és „Patria” névre keresztelte, Szentléleki József cipész, Herskovits Márton kárpitos szolgáltatásait ajánlotta, Márk lakatos és szerelő redőnyök, biztonsági vasrácsok, napellenzők, mérlegek és majorságtömő gépek készítését, felszerelését és forgalmazását hirdette (*Aranyosság* I. 4. 1932. aug. 20.). A lap 5. lapszáma 24 reklámszöveget gyűjtött össze. Közülük 16 újraközlés, mellettük E. Kálmán férfiruha szövetet kínált, Kubik Lajos szintartó ruhafestést vállalt, valaki hegedűtanítást ajánlott, másvalaki fűtőkemencét, ismét más személy üzlethelyiségnek megfelelő épületet keresett, valamint kiadó lakást és csempekályhát kínáltak (*Aranyosság* I. 5. 1932. aug. 27.). A következő lapszám 19 reklámszöveget tartalmazott. Ezúttal Freund László szobafestő tiltakozott a „kenyéririgységből és az asszonyi pletykából” eredő rágalmak ellen. A korábbi hirdetések mellett egy állatkereskedő idomított kutyát, fajgalambot és kanárit kínált, a Frenkel Radió rádiókarbantartást vállalt (*Aranyosság* I. 6. 1932. szept. 3.). A 7. lapszám 27 reklámot közölt. Felvinczy Géza válaszolt Freund László szobafestőnek, az újságban is megerősítve az ellene forgalmazott erkölcsi kifogásokat. Vasil László fodrász „női ondolálást” vállalt, a Horváth-kert a sörözőjét, Keresztes Gergely könyvkötő, Deák úri szabó műhelyét népszerűsítette. Néhány reklám eladó csempekályhát, ebédlőberendezést, kiadó és eladó lakást hirdetett, a Minerva könyvnyomda tanulófiút keresett, Haltrich ingatlanforgalmi irodája házat, házhelyet, földbirtokot, szőlőt, gyümölcsöst, malmot, bankbetétet vásárolt fel (*Aranyosság* I. 7. 1932. szept. 10.).

A fenti adatbázis elemzését nem végezzük el. A gazdag példatár azonban meggyőz arról, hogy az 1891–1892 óta eltelt időszak alatt a reklámszövegek jelentős változáson mentek keresztül. Terjedelmük megváltozott, a szerzők lemondtak a nyelvi választékosságról, a körülményes és udvarias beszédmódról, az újságolvasókkal szembeni előzékenységről. A reklámszövegek tartalma jelzi a gazdasági világválság tordai következményeit. A hirdetések ziláltak, türelmetlenek, agresszívek. A szerzők szívesen elhallgatják, elrejtik kiletüket. Illetve, a másik oldalon a lap szintén lemondott arról, hogy a reklámszövegeket selektálja és a zsurnalisztikai műfajok és szövegek közé integrálja.

Következtetések

A reklámszerző mint újságíró: az alulnézet perspektívája. A tordai hírlapirodalom többszöri újraindulása, majd az *Aranyosság* című lap öt évtizedes huzamos fennállása kialakította és állandósította a zsurnalisztikai perspektívát. Az újságcikkek témaválasztásában, problémafelvetésében a hírlap a település és a régió közéletére reflektált,

kontextualizálta a történéseket, a monarchia, és bizonyos mértékben Európa társadalmi és politikai dimenziójában. A szerkesztők és szerzők döntő többségének a régióhoz való kötődése a regionalitás perspektíváját, értelmiségi hovatartozása az európai kitekintést garantálta.

A média – írja az eltérő perspektívák pluralitása, feloldhatatlan ellentmondása miatt törvényszerűen előálló „nyomorúságot” tematizáló kötet¹⁵⁷ – nem visszatükrözi a társadalmat, hanem megkonstruálja, maga is létrehoz egy világot. Az újságírásban az újságíró réteg a maga másságát, pozícióját teszi láthatóvá, a maga perspektíváját érvényesíti (P. Champagne 1993).¹⁵⁸ A tordai – akárcsak általában az erdélyi, a magyar és az európai – sajtó kezdetektől fogva nem zárkózott el az olvasók világától. Sőt, különböző típusú szövegek rendszeres közlésével ösztönözte a más, a sajátos nézőpontok jelenlétét. Az első tordai lapok három ilyen műfajtypust karoltak fel: az olvasói leveleket, a családi hirdetéseket és a reklámokat. A három szövegtípus mögött más-más társadalmi szerep húzódott meg.

Az olvasói levelek szerzői a „betolakodó újságírók,” az autodidakta újságírók.¹⁵⁹ Egy bizonyos polgári életmódot folytatva, bizonyos foglalkozást űzve, az iskolai képzésnél meghatározóbb bizonyos családi-lokális-foglalkozási tradíciót és mentalitást képviselve vetnek fel bizonyos problémákat, fejtik ki érveiket. Az autodidakta újságírás naiv, nem-professzionális jellegét emeli ki, hogy a szerző *olvasói levél* formájában nyilatkozik meg. A műfaj megnevezésére szolgáló jelzős szókapcsolat kétszeresen is érzékelteti a zsurnalisztikai professzionalizmustól való távolságát. A *levél* – bár a közlés által publikussá válik, a megszerkesztés minőségét tekintve – a szöveg privat jellegét, az *olvasói* jelző pedig a szerző státusát jelzi. Az olvasói levélnek az írott sajtóban való folyamatos jelenléte nem csupán az újságírói szakszerűség alátámasztására hivatott. Az olvasói levél azt az életvilágot teszi láthatóvá, amelyben az olvasó mint másik ember benne él, s amelyet közletről ismer.¹⁶⁰

A családi hirdetések a születés, házasságkötés, halál eseményeit az egyén, a család és a nemzetiség és a lokális közösség perspektívájából jelenítik meg, az esemény kiváltotta örömet illetve gyászt fogalmazzák meg, sztereotip fordulatok segítségével. Különböző motivációi vannak annak, amiért a hírlapok megnyitották oldalait a hirdetések előtt. Ezek egyike mindenképpen az, hogy a lapok áttételesen a házasságkötésben a társadalmi prosperi-

¹⁵⁷ A kollektív munka alap gondolatát kifejtő tanulmány: P. Bourdieu 1993a.

¹⁵⁸ A 19. században születő társadalomtudományi szemléletről, a tudomány és a művészet közötti köztes státusáról W. Lepenies 1990/1985. A román zsurnalisztika történetét megíró Marian Petcu szerint naiv elképzelés, hogy az újságíró az igazság papja, a felvilágosodás hírnöke, a törvényesség bajnoka, a méltóság és a jóhiszeműség példaképe (M. Petcu 2007: 23).

¹⁵⁹ A *betolakodó író* kategóriát használó Martyn Lyons fogalomértelmezését korábban ismertettük (M. Lyons 2001). Magyarul a téma összefoglalása: Keszeg V. 2008: 249–282. Esetelemzések: Keszeg V. 2005a, Nagy R. 2007, András E. E. 2008, Berekméri I. A. 2008, Kiss D. 2010.

¹⁶⁰ Az olvasói levelek történetének kutatása nem készült el. A *Kolozsvári Közlöny* első évfolyamától kezdve, 1856-tól közölt olvasói leveleket. Az *Aranyosvidék* hasábjain megjelent olvasói levelek egy település közhangulatát igyekeztek érzékeltetni. Lőrincz József egy erdélyi napilap 1990–1994 közötti olvasói leveleit elemezve a populáris kultúra közéleti értékeit ragadta meg (Lőrincz J. 2004).

tást, az elhalálozásban a demográfiai fogyatkozást próbálták láthatóvá tenni.¹⁶¹ Tény azonban, hogy a hírlapirodalom kezdetétől a fiatalok egybekelése miatti örvendezés, valamint a családi gyász nekrológ, részvétnyilvánítás formájában helyet kapott a hírlapok hasábjain.

Az általunk elemzett reklámok a vállalkozók, kereskedők, iparosok újságírói teljesítményei. Megírásukat és közlésüket a kiadó ismételt felhívással, a reklámköltségek közlésével szorgalmazta. Ám, akárcsak az olvasói levelek esetében, a szerkesztőség elhatárolódott a reklámszövegek tartalmától, szemléletétől és nyelvezetétől. Az *Aranyosvidék* szerkesztősége az *E rovat alatt közlöttékért nem vállal felelősséget a Szerk.* megjegyzéssel fejezte ki fenntartásait. Az újságírás mozzanatai: 1. a termékek, szolgáltatások írásban való textualizálása; 2. az újság igénybe vétele; 3. az újságolvasók (s közöttük a potenciális vásárlók) előtti bemutatkozás. Az újság a reklámszöveget a reklámbér fejében beemelte a lapszám szövegvilágába, a vezércikk, a tudósítások, hírek közé. S így módon a kereskedő termékínálata egyike lett a lapszám híreinek, amely az olvasói élményt váltotta ki.

A reklámszövegek hol szorosan, hol lazán kapcsolódtak a lapokban felvetődött kérdésekhez. Néhány olyan témakört említünk, amely a reklámok kognitív kontextusának tekinthető: miért kelendő a külföldről származó áru (*Haladás* I. 4. 1877. máj. 30.); a használatból kiszorult tárgyakat „mezei múzeumba” kell összegyűjteni (*Aranyosvidék* I. 28. 1891. aug. 9.); szükséges lenne a tordai tanulóifjúságot a jövedelmező iparos és kereskedői pálya felé irányítani (*Aranyosvidék* I. 21. 1891. jún. 21.), támogatni kell a megszűnés veszélye által fenyegetett tordai kereskedelmi iskolát (*Aranyosvidék* I. 42. 1891. nov. 15.); a vidéki sajtónak a régió szolgálatában kell állnia (*Aranyosvidék* I. 12. 1891. ápr. 19.); polgármesteri rendelet boltokba kényszeríti az utcán áruló kereskedőket (*Aranyosvidék* I. 15. 1891. máj. 10.); a vasárnapi munkaszünetet szabályozó törvény (*Aranyosvidék* I. 25–26. 1891. júl. 19., 26.); a millenniumi évfordulóra vármegyei és városi monográfiák írása szükséges (*Aranyosvidék* I. 41. 1891. nov. 8.).

A reklámszövegeknek a betolakodó írás kategóriájához való tartozása két szinten mutatható ki. Az egyik szint a szövegek tartalma, s az egyéni identitások nyilvánosságba való bekérezkedésével kapcsolatos, a másik szint a szövegek minősége, ami az *oralité mixte* szövegformával áll összefüggésben. Mindkét szint a modern társadalom szférájában, a társadalomról való tudás demokratizálódásával, valamint az íráshasználat terjedésével válik szembetűnővé.

A társadalomról való tudás demokratizálódása és patrimonizálása. A szocializmus előtti tordai sajtó hat évtizedes történetének jelentős következménye volt a nyilvánosság átstrukturálódása. Egyrészt árnyalt lokalitást termelt. Láthatóvá tette a közigazgatási, a törvénykezési gyakorlatot, az oktatás eseményeit, eredményeit és problémáit, a település társadalmának rétegzettségét, az egyes rétegek speciális habitusait és

¹⁶¹ M. Petcu a temetéssel kapcsolatos apróhirdetésben szintén zsurnalisztikai perspektívát fedez fel: a halál a kíváncsiságot foglalkoztató szenzáció, közlése a halál áruba bocsátása (M. Petcu 2007: 54).

problémáit. Ezáltal a település élete mögötti ideológiákat, döntéseket és intézményeket mutatta meg, s így racionalizálta a történéseket. Pozitív és negatív példákat emelt ki a lokális társadalom életéből, szemléltette a normasértést és annak következményeit, a sikeres vállalkozásokat, a felkarolt, rokonszenvvel fogadott kezdeményezéseket. Cselekvési programokat ajánlott és írt elő, új eseményekbe és közösségekbe avatta be olvasóit. Ugyanakkor szemléltette az események, a történések újságban való megjeleníthetőségét. A város számára láthatóvá vált az újságíró életvitele, habitusa, a szerkesztőségi élet, a nyomtatás és a terjesztés folyamata.

Másrészt, a települést tágabb régióba, kontextusba helyezte bele. A külföldi, az országos, a megyei, a politikai, a kulturális, a sportesemények fényében a tordai olvasó saját környezetének (előnyös vagy hátrányos) specifikumait érzékelhette.

A tordai lapok reklám- és hírovtatának vizsgálata a kezdődő hírlapirodalom stratégiáját tárta fel. A központi, több évtizedes hagyománnyal és tapasztalattal, s az európai mintákhoz is igazodó lapok előszeretettel keresték és közölték a külföldi tudósításokat, aktualitásokat. A vidéki lapok az országos és a külföldi hírek közlésével a lokalitás és a regionalitás tágabb kontextusát teremtették meg. Emellett azonban – ugyanilyen súllyal – igyekeztek a lokális társadalom történéseit is beemelni az újonnan teremtett nyilvános szférába.

A reklámszövegek és a reklámírás értelmezése mintegy fél évszázada markánsan a reklám- és a divatipar modern mitológiájának, a szimbólumok és az archetípusok paradigmájában folyt.¹⁶² A reklám a modern mese, amely a népmesék narratív struktúráját alkalmazza. A mese hőse a reklám olvasója, aki a reklámban bemutatott árucikket vagy szolgáltatást igénybe veszi. A reklám olvasása hiányérzetét tudatosítja, a hiány pótlása érdekében áldozatot hoz (utazik, bevásárolni megy, felkeresi a szolgáltatót felet, pénzt fordít az áru, a szolgáltatás megvásárlására), segítőtársat keres (a reklám feladója, az árucikk forgalmazója, a szolgáltatás biztosítója), s erőfeszítései nyomán birtokába jut a hiányzó értéknek. A reklám a segítőtárs ideális tulajdonságait exponálja (tanulmányokat végzett, szakmai tapasztalatot, hírnevet szerzett, európai szintű szolgáltatást nyújt vagy hagyományt folytat, civilizált tárolási és kiárusítási körülményeket teremtett).

Jelen esetben az értelmezést két másik, kevésbé kitaposott irányba is szeretnénk terelni.

A reklám zsurnalisztikai műfajként a 18. századtól kezdve a társadalomra vonatkozó tudás új műfajává válik, népszerűsége a társadalomra vonatkozó tudás demokratizálódását és patrimonizálódását jelzi.¹⁶³

A sajtóban közzétett reklámszövegek egy társadalmi rétegnek a születő média általi újfajta önaffirmációja a média által teremtett nyilvános térben. Az elemzett reklámszövegekben a lokális társadalomban jelen lévő polgári réteg, zömében iparosok és kereskedők kérnek figyelmet. A reklám autobiografikus beszéd, amelyben a feladó a maga

¹⁶² A gazdag irodalomból: Móricz É. 1991, O. Toscani 1999, Hudi J. szerk. 2007, Sas I. 2007.

¹⁶³ Hervé le Bras gondolatának kifejtése, a társadalom egyedeire vonatkozó tudás műfajainak áttekintése korábban történt meg.

legpozitívabb képét konstruálja meg, s helyezi forgalomba. A vizsgált korszak több szempontból is feltételezte a reklámok „autobiografikus gesztusát.” Ez az a korszak, amelyben az elődöktől (szülők, nagyszülők) örökölt, valamint a házi készítésű tárgyak helyett használatba kerültek az új formájú, sajátos használati szabályok alapján működő tárgyak, az új, ismeretlen gasztronómiai anyagok. A reklámok feladói ezt az ismeretlen tárgyi világot humanizálják és perszónifikálják. 1. A vállalkozó erőfeszítéseket tesz a tudás elsajátítására (tanulmányok, tapasztalatszerzés, a nagyvárosokban való tájékozódás). 2. A vállalkozó anyagi áldozatot hoz a bolt, a műhely felszereléséért, képzett munkaerő alkalmazására. Lépést tart a tudomány, a technika fejlődésével, üzletet, vállalkozást vezet, kapcsolatokat tart fenn. 3. A vállalkozó az új idők előfutára, aki megreformálja, modernizálja a mindennapi életet, felszámolja az elmúlt idők maradványait. Új termékeket tesz hozzáférhetővé, új technológiát, új, ismeretlen használati eszközöket honosít meg, új szolgáltatásokat bocsájt az ügyfelek rendelkezésére. 4. A vállalkozó mediál a nagyvárosok/világvárosok és Torda között, kitűnő termékeket szállít Tordára, színvonalas szolgáltatást biztosít Torda lakóinak.¹⁶⁴

Természetesen, a reklámszöveg mint önaffirmációs textus, narratíva vállalkozói stratégiát követ, mert a felkínált termék és szolgáltatás megvásárlására ösztönözte az olvasót. Nyilvánvaló azonban, hogy a reklámszöveggel sokkal több olvasó találkozott, mint ahányan vásárlóvá is váltak, illetve, a vállalkozó ügyfeleinek nagy része nem a sajtóból értesült a vállalkozásról.

Írás és oralitás. A betolakodó írók hátrányos helyzetének másik következménye a nyelv és a szöveg minősége. Az olvasói levelek, a családi hirdetések, valamint a reklámszövegek olyan zsurnalisztikai műfajok, amelyekben az irodalmi nyelv és az oralitás nyelvi és nyelvhasználati normái egyszerűen vannak jelen.

A reklámszövegek feladói végtelenül ünnepélyes, udvarias, tisztelettudó és választékos nyelvet használnak. A választékos, ünnepélyes fordulatok legtöbbször formalizálódnak, s a reklámszövegszerzők a reklámírás nyelvi fordulatoként, folklórjaként kölcsönzik egymástól és használják.

A nyomdák a maguk részéről szintén hozzájárultak a szövegek minőségének emeléséhez, igyekeztek teljes mértékben érvényesíteni a tipográfia lehetőségeit. A kolozsvári székhelyű Közművelődés Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság 1891-től a tordai közönségnek is felajánlotta szolgálatait. Reklámszövege szerint szolgáltatásai megfeleltek a „modern graphikai követelményeknek”, „a legkényesebb igényeket” is kielégítették, nyomdáját a „legdíszesebb betűkkel gyarapította”, műhelyében „a legelesebb erők” és „a legkitűnőbb gépek” dolgoztak, s ilymódon a „városi és külföldi műintézetek méltó versenytársa” volt. Az *Aranyosvidék* első évfolyamában, 1891 márciusában a kiadó Harmath József a

¹⁶⁴ Hermann Bausinger a horizont felbomlása metaforájával nevezte meg a technika által a mentalitásban, az életvezetésben előidézett változást (H. Bausinger 1995: 61–71).

„szakértő művezetővel és nyomda-személyzettel” ellátott, az „újonnan berendezett és a kor igényeinek megfelelően felszerelt” nyomdáját bocsájtotta a közönség rendelkezésére. 1891 júniusában újrafogalmazta reklámszövegét. A Pollák T. cégtől átvett nyomdát „a kor kivánalmainak teljesen megfelelő legmodernebb öntésű betűkkel” látta el.

A nyelvhasználat másik sajátossága a fogalmi, analitikus nyelv használata. Tekintve, hogy a reklámozott termékek és a szolgáltatások teljesen ismeretlenek, nem lehet meglévő, termékek és szolgáltatás tulajdonságára vonatkozó személyes vagy kollektív tapasztalatokra, hagyományokra hivatkozni. A reklámokban szereplő leírások (a termékek mérete, tulajdonsága, eredete, tartóssága, az élelmiszerek eredete, tulajdonsága, a textilárúk külföldi eredete, divatos volta, az új eszközök teljesítménye, működésének újdonsága, a szolgáltatások hatása, eszközkészlete, a bolt, az áruraktár, a műhely berendezése, felszereltsége) kénytelenek a precíz, fogalmi nyelvnek olyan szintjére emelkedni, ahol a szöveg explicit módon rekonstruálja a valóság elemeit. A reklámszövegek választékossága és fogalmi nyelvezete egyrészt egy új, a mérnöki mentalitás, másrészt az írott nyelv sajátosságait hordozta.¹⁶⁵

A hírlapok reklámjainak szerzői a kulturális képzettségükből kifolyólag lépten-nyomon belebonyolódtak az írott nyelvi viselkedés szabályaiba, az udvariaskodás formuláiba. A reklámokban nem ritkák a helyesírási hibák, a fogalmazási következetlenségek, a központozás hiánya miatti értelmetlen szövegfordulatok, a szemantikai üresjáratok. „Figyelemre méltó/ idegbajok- és nehéz kórbán/ szenvedőknek” – ezekkel a szavakkal indítja reklámját Sylvius Boas, a berlini ideggyógyász. A *Tribune* című lap tudósításának magyar nyelvre való átültetése figyelmes kontrollfordítást tett volna szükségessé. Tallózunk a szövegből: „ujabb időket a gyógyászat terén a könnyen hívők, kizsákmányolása a legkülönfélébb kísérletek tétettek nevezetesen a sok titkos szerekkel való üzérkedés tetőpontját érte azt sem lehet eltitkolni, hogy számtalan segédszereket mutathat fel az újabb gyógyászat [...]. Ki a most nevezett betegségeket s az azoknál alkalmaztatni szokott szerek hatástalanságáról tudosmával bir az minden esetre nagyra fogja becsülni e gyógyszer számtalan hálanyilatkozat bizonyítja sikerét.” A szíjgyártó mester „jó- és izletes valamint jutányos áron adott munkálatait” kínálta.

Az olvasói levelek, a családi hirdetések és a reklámszövegek a *kevert szóbeliség*¹⁶⁶ nyelvállapotát honosították meg a tordai hírlapokban. A kevert szóbeliség esetünkben

¹⁶⁵ A fogalmi nyelv használata a felvilágosodás mentális forradalmát követő habitus. Irodalma: M. Foucault 2000/1966, J. Habermas 1993, F. Laplantine 2000/1996: 73–88. Itt jegyezzük meg, hogy a reklámkommunikációban a vizuális kód nem az alfabetizmus fokára való tekintettel, hanem a választékosság, a dekoráció, a hangulatkeltés kellékeként jelent meg. Az *Aranyosvidék* legelőször a Zächerlin rovarirtóval kapcsolatban közölt grafikai megoldást. Miután korábban Kovrig János fűszerkereskedő öt alkalommal szöveges reklámban ismertette a termék hatását, előnyeit, két változatban közölt reklámgrafikát (*Aranyosvidék* II. 16. 1892. ápr. 17., II. 27. 1892. júl. 3.).

¹⁶⁶ Az *oralité mixte* terminust P. Zumthor alkalmazta az olyan társadalmak kommunikációs technológiájára, amelyek rendelkeznek ugyan írásbeliséggel, de kultúrájukban nem az írásbeliség a meghatározó. Ezzel ellenében a *másodlagos szóbeliséget* (*oralité seconde*) olyan társadalmakban tartja relevánsnak, ahol a kommunikációs megnyilatkozásokban az írásbeliség hatása markánsan érezhető. P. Zumthor 1984: 48–49.

egy olyan társadalmi réteg íráshasználatára jellemző, amely – iskolázottsága ellenére – nem szocializálódott az írás használatába, csupán rákényszerült az írás használatára, s amely állandó jelleggel nem használta az írást.¹⁶⁷ A hírlapirodalom a kezdetektől felkarolta ezt a szerzői réteget, illetve e réteg sajtós nyelvhasználati habitusát. S ez tulajdonképpen a médiának az a sajátossága, amely az új, az elektronikus médiában, napjainkban bontakozik ki.

E problémának másik vonatkozása is van. Éspedig az, hogy a sajtóban közzétett, nyomtatott reklám a régió lakosságának csupán egyik, az írástudó írástudó és újságolvasó rétegét tudta megszólítani, aktivizálni. Torda monográfiájában Orbán Balázs Keleti Károly 1881-es összefoglalásának adatait veszi át. Ezek szerint az említett évben a 7 éven felüli lakosság alfabetizációs megoszlása a következő volt: olvasni és írni tudott 2363 férfi (a férfiak 60,5%-a), 1712 nő (44,0%); csak olvasott 38 férfi (1,0%), 133 nő (3,4%); analfabéta volt 1500 férfi (33,5%), 2047 nő (52,6%) (Orbán B. 1889: 269). 1887-ben a tanfelügyelőség nyilvántartása szerint a megyében 112 képesített, 76 képesítés nélküli tanító oktatott. A 17 737 iskolaköteles fiatal közül 10 211 gyerek jutott el iskolába. Tordán az 1890-es évben az 1260 tanköteles gyerekből 1035 látogatta az iskolát, 225 pedig távolmaradt az iskolai oktatástól.

¹⁶⁷ A szakirodalom az írás elterjedését az írás inflálódásaként, a mindennapokba való beépülésként értelmezi. H. J. Martin 1996, D. Fabre dir. 1997.

Függelék

A *Haladás* című lap reklámszövegei

1.

Mattoni-féle
Budai Király-keserüviz
szétküldik
Mattoni és Wille, Budapesten
budai keserüösforrásoknak tulajdonosai

Kolofon: *Haladás* I. 1. (1877. máj. 19.), I. 3. (1877. máj. 26.), I. 7. (1877. jún. 9.), I. 9. (1877. jún. 16.), I. 11. (1877. jún. 23.)

2.

Figyelemre méltó
idegbajok- és nehéz kórban
szenvedőknek
Legujabban feltalált gyógymód
Számptalan hálairatot
mutathat fel sikeres gyógyításról
Sylvius Boas
Specialista idegbajokban
Értekezhetni reggel 8 órától este 8 óráig
BERLIN SW.
Friedrichstrasse 22.
Levélbéli megkeresésre is.

Rövid idő alatt és sikeresen gyógyít

Díjt csak sikeres gyógyítás után fogad el.

A „Tribüne” 182-ik számában következő cikket hozza:

Ha mindjárt nem tagadhatni, hogy újabb időként a gyógyászat terén a könnyen hívők, kizsákmányolása a legkülönfélébb kísérletek tétettek nevezetesen a sok titkos szerekkel való üzérkedés tetőpontját érte azt sem lehet eltitkolni, hogy számptalan segédszereket mutathat fel az újabb gyógyászat melyek a legbiztosabban hatnak s mégis kevésbé ismeretesek. Ezek közé tartózik az Aucilium Crientis. A kelet mostanig alig ismert gyógyfüveiből készítették s a vegyész és az orvosi kar első tekintélyei által megvizsgáltatott. Eltávolítja a legnagyobb foku nehérséget mell és gyomorgörsöket. Ki a most nevezett betegségeket s az azoknál alkalmaztatni szokott szerek hatástalanságáról tudomásával bir az minden esetre nagyra fogja becsülni e gyógyszer számptalan hálanyilatkozat bizonyítja sikerét. A betegség s annak alapotáról beküldött értesítésre megküldöm gyógyszer melyhez egy részletes utasítás van csatolva. Melegen ajánlhatjuk tehát Sylvius Boas urat Berlin (Friedrichstrasse 22., I. etage) mint idegbajokban egyedül biztosan kezelő orvost már csak azért miután díját csak sikeres gyógyítás után fogad el.

Kolofon: *Haladás* I. 1. (1877. máj. 19.), I. 2. (1877. máj. 23.), I. 3. (1877. máj. 26.), I. 4. (1877. máj. 29.), I. 5. (1877. jún. 2.), I. 6. (1877. jún. 6.), I. 7. (1877. jún. 9.), I. 8. (1877. jún. 13.), I. 9. (1877. jún. 16.), I. 10. (1877. jún. 20.), I. 11. (1877. jún. 23.), I. 12. (1877. jún. 27.), I. 13. (1877. jún. 30.), I. 14. (1877. júl. 4.), I. 15. (1877. júl. 7.), I. 16. (1877. júl. 11.), I. 17. (1877. júl. 14.), I. 18. (1877. júl. 18.), I. 19. (1877. júl. 21.), I. 20. (1877. júl. 24.), I. 21. (1877. júl. 28.), I. 22. (1877. aug. 1.), I. 23. (1877. aug. 4.), I. 24. (1877. aug. 8.)

A törzsszöveghez a kezelés hatékonyságát alátámasztó fogyasztói levelek társulnak (Dors Ödön plébános, Thieme Lajos kertész, Nitzschke F. k. előljáró, Rotmaler lelkész, Abamelik Ioan herceg).

3.

Ungár Samuel
gépész N-enyeden

ajánlja a t. gazdaközönségnek ujonnan javított kézi kukoricza morzsolóit darabonként 130 frtért.
A t. közönség tudomására hozza hogy a gőz vagy lóerőre szerkesztett gépeket átalakítás vagy kijavítás végett elfogadja s a legrövidebb idő alatt s olcsó ár mellett eszközli.
A fentemlített s két ember erőre alkalmazott morzsolókkal naponként 3-4000 vékát morzsolhatni le. A ló- vagy gőzerőre alkalmazatakkal pedig 7-800-ig.
A t. közönség szíves figyelmébe ajánlja, hogy bárminemű új gépmunkát vagy régi elhasználtak kijavítását a legmérsékeltebb árfelszámítás mellett eszközli.
Lakása: N-enyeden, a vasuti állomás mellett.
Levélbeli megkeresésre azonnal válasz küldetik.

Kolofon: *Haladás* I. 1. (1877. máj. 19.), I. 2. (1877. máj. 23.), I. 3. (1877. más. 26.), I. 4. (1877. máj. 29.), I. 7. (1877. jún. 9.), I. 8. (1877. jún. 13.)

4.

Hutflesz Károly
KOLOZSVÁRTT,

megvásárol mindennemű magyar és osztrák állampapírt, sorsjegyet, arany és ezüst pénznemeket, és leszámítol (escomptirt) mindenféle nyereményeket s szelvényeket 3 hóval a lejáratú idő előtt és eszközöl minden bel- és külföldi helyeken történendő bármily összegű fizetéseket.

AJÁNlja DUSAN ELLÁTOTT
FÜSZERTÁRÁT, BÖRKERESKEDÉSÉT,
ugy saját gőz- (henger)-malmi
LISZTEIT.

ugy szintén kitűnő minőségű
FAGGYUGYERTYA és SZAPPANGYÁRTMÁNYAIT.

Kolofon: *Haladás* I. 1. (1877. máj. 19.)

5.

Fontos Hirtedetés!

A gyomor és altesti bajokban, valamint hideglelés ellen legbiztosabb hatásúnak ismert
Dr. Kiesow-féle Élet-esentia
valódiilag egyedül Matherni Emilnél Gy-fehérvárt kapható.

Kolofon: *Haladás* I. 1. (1877. máj. 19.), I. 2. (1877. máj. 23.), I. 3. (1877. máj. 26.), I. 4. (1877. máj. 29.), I. 5. (1877. jún. 2.), I. 6. (1877. jún. 6.), I. 7. (1877. jún. 9.), I. 8. (1877. jún. 13.), I. 9. (1877. jún. 16.), I. 10. (1877. jún. 20.), I. 11. (1877. jún. 23.), I. 12. (1877. jún. 27.), I. 13. (1877. jún. 30.), I. 14. (1877. júl. 4.), I. 15. (1877. júl. 7.), I. 16. (1877. júl. 11.), I. 17. (1877. júl. 14.), I. 23. (1877. aug. 4.).

6.

Fűszer-
ÉS DISZMŰÁRUKHOZ

használható állványok (Stellage) és üveges kirakat a legjutányosabban eladó. Értekezhetni városi fogadó 1-ső szám alatt vagy Bisztritsányi Lajos kereskedésében Nagy-Enyeden

Kolofon: *Haladás* I. 1. (1877. máj. 19.).

7.

Határozott óvás hamisítás ellen!
27 éven át kiprobálva
Dr. Popp J. G.
cs. k. udvari fogorvos (Bécsben. Bognergasse 2.)
Anatherin-präparatumai.
Üres fogak kitöltésére

nincs hatályosabb és jobb szer mint fogonja, melyét mindenki könnyen és fájdalom nélkül bele helyzet odvas fogaiban mely azután a fog részekkel és foghussal teljesen egyesül, s a fogakat további elromlástól óvja s a fájdalmat csillapítja.

Anatherin-szájvíz

üvegben 1 fort 40 kr. a legkitünőbb szer, cuzos fogfájdalmakban gyuladásoknál a foghus daganatai és sebei-nél; fölolvasztja a létező fogkövet és megakadályozza annak új képződését; az ingó fogakat a foghus erősítése által szilárdítja s midőn a fogokat és foghus erősíti minden ártalmas anyagtól megtisztítja, a száznak kellemes friseséget kölcsönöz és már rövid használat után eltávolítja a kelemetlen szagot.

Anatherin-fogpásta

Ezen készítmény a lehellet frissességét és tisztaságát fentartja, azonkívül a fogaknak hófehérséget kölcsönöz azok romlását megakadályozza és a foghus erősíti ára 1 fr. 22 kr.

dr. Popp J. G. Növény-fogpora.

A fogakat oly szépen tisztítja hogy annak naponkénti használata által nemcsak a közönséges fogkö eltávolítatik, hanem a fogak zománca is mindinkább tökéletesbül. Egy doboz ára 63 kr. o.é.

Popp aromatikus fogpasztája

Sok év óta a legbiztosabb ovaszernek fogfájás ellen és a legkitünőbb szernek van elismerve a szájüreg és a fogak ápolására és fentartására. Egy darab ára 35 fr.

Figyelmeztetés!

Előforduló hamisítások következtében bátor vagyok a t. cz. közönséget figyelmeztetni, hogy minden palaczkon az óvásjegy kívül még egy czimmet (higea és anatherin präparatumai) elátva van, mely egy tisztán átlátható víznyomáson az álamot sat és a czimet mutatja.

Kapható

Nagy-Enyeden: Binder Ágoston és Dankó Gyula gyógyszer-tárában. Gyula-Fehérvártt: Mihelyes Zs. és Frölich gyógyszerészeknél. Tordán: Velits S. és Traianovics gyógyszerészeknél. Segesvárt: Reinhard J. C. gyógyszer. özv. Weisörtné és Brumannál. Abruđbányán: Remetei J. Alvinczen: Nagy E. Verespatakon: Stánkakay Fr. Zalatnán: Sterzingernél. Blásendorf: Schieszl C. gyógyszer-tárában.

Kolofon: *Haladás* I. 1. (1877. máj. 19.), I. 2. (1877. máj. 23.), I. 6. (1877. jún. 6.), I. 8. (1877. jún. 13.).

8.

Kolofon: A tordai könyvnyomda reklámja. *Haladás* I. 2. (1877. máj. 23.), I. 3. (1877. máj. 26.), I. 4. (1877. máj. 29.), I. 5. (1877. jún. 2.), I. 6. (1877. jún. 6.), I. 7. (1877. jún. 9.), I. 8. (1877. jún. 13.), I. 10. (1877. jún. 20.), I. 17. (1877. júl. 14.), I. 18. (1877. júl. 18.), I. 19. (1877. júl. 21.), I. 20. (1877. júl. 24.), I. 21. (1877. júl. 28.), I. 22. (1877. aug. 1.), I. 23. (1877. aug. 4.), I. 24. (1877. aug. 8.).

9.

Kolofon: A Népbank reklámja. *Haladás* I. 3. (1877. máj. 26.), I. 4. (1877. máj. 29.), I. 5. (1877. jún. 2.).

10.

Kolofon: Vokál János fűszerreklámja. *Haladás* I. 5. (1877. jún. 2.).

11.

Alolirt van szerencsém a t. közönség becses tudomására hozni, hogy a legnagyobb angol „North British and Mercantile” tüzkár-biztosító részvény-társaság Főügynökségét.

Torda-aranyosmegye területére e hó 10-ik napjától átvettem (alakult 1809-ben és bir 43 millió o. é. frt ezüsttőkével)

Székhelye London és Edinburgh.

Fiók-intézet a magyar korona országaira Budapesten, a király hágon inneni részre vezérügynökség Kolozsvárt

Méts. kibédi Biazini Domokos kezelése alatt.

MEGJEGYZÉSEK.

A társaság a magyar törvények értelmében a megfelelő biztosítási tőke alapot Magyarországon helyezte-el és biztosítás feltételeit a magyar törvénynek alávetette.

Biztosít tüzkárok ellen.

Lak- és gazdasági épületeket, mindennemű gyárakat, gépeket áruraktárokat, butorokat, ruha némüket, földmívelési és gazdasági eszközökkel, barmokat, termény és takarmánz készletekkel stb. stb. Továbbá jég ellen biztosít minden termény és takarmányt. Kivéve gyümölcs és virágot, minden kereskedelmi növényekkel.

Ezen kívül átvettem főügynökségét

Bécsben székelő Europa biztosító-részvény-társaságnak,

mely éleletesi és haláleseti biztosításokat a legelőnyesebb feltételek mellett elfogad.

A fennevezet két intézet részére mint alügynök működvén egy év óta, mint legbiztosabb egyleteknél, már is számtalan biztosításokat eszközöltem, s továbbra is felhívom a t. közönség becses figyelmét, hogy ezentuli biztosításaikat is az általam képviselt, legtöbb alappal bíró és legbiztosabb intézeteknél tenni sziveskedjenek, hol az eddigi kár esetek is a legpontosabban elégitettek ki.

Ezen ügyben felvilágosításokkal és nyomtatott utasításokkal készségesen szolgálók személyesen vagy levélben, biztosítási bevallásokat elfogadok irodámba.

Felvételi iroda Tordán a Piaczon Horváthi házánál d. e. 10–12 d. u. 2–4.

Marusán István,
főügynök.

Kolofon: *Haladás* I. 9. (1877. jún. 13.).

12.

Táncztanítási jelentés!

Alólirott tisztelettel tudatom a nagyérdemű közönséget, miszerént a két havi iskolai szüenidő alatt a táncztanítást megkezdem, tisztelettel fölkérem a t. szülőket, kik nálam gyermekeiket tanítatni ohajtják ugyszinte mindkét nembeli ifjakat kik tanulni szándékoznak: sziveskedjenek nálam július 1-sőig magokat beiratatni.

Lakásom t. Barla József úr házában, táncztanítási helyiségem özv. t. Medgyesi Antalné házában leend

Tisztelettel
Holländer József
táncztanító

Kolofon: *Haladás* I. 12. (1877. jún. 27.).

13.

SÜRGER MÁTYÁS

óras Tordán.

Mindennemű fali és zsebórákat kijavítás végett elvállal s a pontos járásról egy évi felelősséget nyujt.

A városi, valamint a vidéki n. érdemű közönség figyelmébe ajánlja magát.

Lakása piacztér a „Haladás” cz. lap kiadó hivatalával átellenben.

Kolofon: *Haladás* I. 11. (1877. jún. 23.), I. 13. (1877. jún. 30.), I. 14. (1877. júl. 4.), I. 15. (1877. júl. 7.), I. 17. (1877. júl. 14.), I. 24. (1877. aug. 8.).

14.

A helybeli részvénytársulati
sós-fürdő

meleg és hideg fürdőkkel ellátva a nagyérdemű közönség rendelkezésére áll.

A fürdőnél jutányos ár mellett ételek, italok, ugyszintén bebutorozott lakszobák találhatóak.

Társaskocsi a piacról kiindulva délelőtt ½ 10, délután 3 és 5 órakor mindennap közlekedik. Ha egy helyről 4 személy jelentkezik, úgy a kocsi a megrendelt időben mellék-utczákba is elmegy.

Hetenként kétszer, u.m. Vasárnap és Szerdán d. u. 5-7-ig zene.

A nagyérdemű közönség pártfogását kéri

Gombos László,
fürdő-bérlőKolofon: *Haladás* I. 12. (1877. jún. 23.), I. 13. (1877. jún. 27.), I. 14. (1877. júl. 4.), I. 15. (1877. júl. 7.), I. 16. (1877. júl. 11.).

15.

Szöllösi János
szijgyártó

A n. é. városi és vidéki közönségnek tisztelettel jelenti, hogy három éven keresztül több város és főleg Budapesten szerzett gyakorlatai után, szőlővárossába hazatérve, itt – Tordán – a Széna piacon, saját házánál, szijgyártó üzletet nyitott. Egyszersmind jelenti, hogy a szakmájába vágó mindennemű munkát elvállal s azt jutányos ár mellett, pontosan teljesíti. Készítményei jósága és ízlésteljségeért kezkesedik.

Kolofon: *Haladás* I. 16. (1877. júl. 11.), I. 17. (1877. júl. 14.), I. 18. (1877. júl. 18.), I. 19. (1877. júl. 21.), I. 21. (1877. júl. 28.).

16.

Lévbéli megrendelések pontos eszközlése.

Gyönyörű szép női ruhakelmék a legdúsabb választékban bámulatos olcsón megszerezhetők Hamburger Adolf divatáru-raktárából Budapest koronaherczeg utca 8.

Minták ingyen és bérmentve.

Kolofon: *Haladás* I. 18. (1877. júl. 17.), I. 19. (1877. júl. 21.), I. 20. (1877. júl. 25.), I. 21. (1877. júl. 28.), I. 22. (1877. aug. 1.), I. 23. (1877. aug. 4.), I. 24. (1877. aug. 8.).

17.

Simonffi István
szijgyártó

ajánlja a n-érdemű városi és vidéki közönségnek hosszas tapasztalás, tanulás és vándorlás után mint törvényes társulatbeli tag remek bémutatása mellett – jól bérendezett

szijgyártó üzletét

és nemcsak a szijgyártói szakmához tartozó munkálatait; melyből üzletébe úgy egyszerű valamint finumabb munkálatok találhatnának s kívánatra

ezüst platerós gárniturral is állit ki,

– hanem ajánlja egyszersmind

szattler munkálatait

is egyszerű magyar nyergeit és pricseit és szekérüléseit, s a nagy érdemű t. városi és vidéki közönség becses figyelmét és pártolását annál is inkább igényli mivel eddig is tanusított jó- és izletes valamint jutányos áron adott munkálatai által már a t. közönség meglegedését megnyerte, s ezutánra is igyekszik meg felelni azon kötelezettségnek, melyben a t. közönség által részesült. Üzletem főtér leánynővelde alatt.

Kolofon: *Haladás* I. 20. (1877. júl. 25.), I. 22. (1877. aug. 1.).

A *Haladás* című lap reklámszövegei

Sorszám	Hirdetés feladója	Tárgy	Érvelés	Megjelenés helye, ideje
1.	Mattoni és Wille, Budapest	Mattoni-féle Budai Király-keserűviz	–	<i>Haladás</i> I. 1. (1877. máj. 19.), I. 3. (1877. máj. 26.), I. 7. (1877. jún. 9.), I. 9. (1877. jún. 16.), I. 11. (1877. jún. 23.) 5 megjelenés
2.	Sylvius Boas, BERLIN SW.	Idegbajok és nehéz kórok új gyógymóddal való gyógyítása	Rövid idő alatt és sikeresen gyógyít. Díjat csak sikeres gyógyítás esetén fogad el. A reklám közli a meggyógyult személyek hálaíratát.	<i>Haladás</i> I. 1. (1877. máj. 19.), I. 2. (1877. máj. 23.), I. 3. (1877. máj. 26.), I. 4. (1877. máj. 29.), I. 5. (1877. jún. 2.), I. 6. (1877. jún. 6.), I. 7. (1877. jún. 9.), I. 8. (1877. jún. 13.), I. 9. (1877. jún. 16.), I. 10. (1877. jún. 20.), I. 11. (1877. jún. 23.), I. 12. (1877. jún. 27.), I. 13. (1877. jún. 30.), I. 14. (1877. júl. 4.), I. 15. (1877. júl. 7.), I. 16. (1877. júl. 11.), I. 17. (1877. júl. 14.), I. 18. (1877. júl. 18.), I. 19. (1877. júl. 21.), I. 20. (1877. júl. 24.), I. 21. (1877. júl. 28.), I. 22. (1877. aug. 1.), I. 23. (1877. aug. 4.), I. 24. (1877. aug. 8.) 24 megjelenés
3.	Ungár Samuel gépész, Nagyenyed	Kézi kukoricamorzsolók. Morzsolók átállítása ló- vagy gőzerőre.	Nagy hatékonyság. Mérsékelt ár.	<i>Haladás</i> I. 1. (1877. máj. 19.), I. 2. (1877. máj. 23.), I. 3. (1877. máj. 26.), I. 4. (1877. máj. 29.), I. 7. (1877. jún. 9.), I. 8. (1877. jún. 13.) 6 megjelenés
4.	Hutflesz Károly, Kolozsvár	Értékpapírok, sorsjegyek felvásárlása és kifizetése, arany- és ezüstpénzek felvásárlása. Fűszer- és bőrárak, gyertyák és szappanok kínálata.	Ügyintézés bárhol. Dúsan ellátott raktár. Kitűnő minőség.	<i>Haladás</i> I. 1. (1877. máj. 19.) 1 megjelenés

Sorszám	Hirdetés feladója	Tárgy	Érvelés	Megjelenés helye, ideje
5.	Matherni Emil, Gyulafehérvár	Dr. Kiesow-féle Élet- essentia gyomor- és altesti bajok, hideglelés gyógyítására.	Legbiztosabb hatás. Egyedüli forgalmazó.	<i>Haladás</i> I. 1. (1877. máj. 19.), I. 2. (1877. máj. 23.), I. 3. (1877. máj. 26.), I. 4. (1877. máj. 29.), I. 5. (1877. jún. 2.), I. 6. (1877. jún. 6.), I. 7. (1877. jún. 9.), I. 8. (1877. jún. 13.), I. 9. (1877. jún. 16.), I. 10. (1877. jún. 20.), I. 11. (1877. jún. 23.), I. 12. (1877. jún. 27.), I. 13. (1877. jún. 30.), I. 14. (1877. júl. 4.), I. 15. (1877. júl. 7.), I. 16. (1877. júl. 11.), I. 17. (1877. júl. 14.), I. 23. (1877. aug. 4.). 18 megjelenés
6.	Bisztritsányi Lajos kereskedése, Nagyenyed	Bolti állványok, üveges kíratatok.	Legjutányosabb ár.	<i>Haladás</i> I. 1. (1877. máj. 19.) 1 megjelenés
7.	Velits S. és Traianovics gyógyszerészek	Dr. Popp J. G. cs. k. udvari fogorvos Anatherin-präparatumai (fogón, szájvíz, fogpásta, növény-fogpor)	27 éve kipróbált. Fájdalmat enyhít. Hatékony (tisztá száj, friss lehelet, fehér fog, egészséges íny).	<i>Haladás</i> I. 1. (1877. máj. 19.), I. 2. (1877. máj. 23.), I. 6. (1877. jún. 6.), I. 8. (1877. jún. 13.). 4 megjelenés
8.	A tordai könyvnyomda	A tordai könyvnyomda termékei.		<i>Haladás</i> I. 2. (1877. máj. 23.), I. 3. (1877. máj. 26.), I. 4. (1877. máj. 29.), I. 5. (1877. jún. 2.), I. 6. (1877. jún. 6.), I. 7. (1877. jún. 9.), I. 8. (1877. jún. 13.), I. 10. (1877. jún. 20.), I. 17. (1877. júl. 14.), I. 18. (1877. júl. 18.), I. 19. (1877. júl. 21.), I. 20. (1877. júl. 24.), I. 21. (1877. júl. 28.), I. 22. (1877. aug. 1.), I. 23. (1877. aug. 4.), I. 24. (1877. aug. 8.). 16 megjelenés
9.	Népbank	A bank szolgáltatásai.		<i>Haladás</i> I. 3. (1877. máj. 26.), I. 4. (1877. máj. 29.), I. 5. (1877. jún. 2.). 3 megjelenés

Sorszám	Hirdetés feladója	Tárgy	Érvelés	Megjelenés helye, ideje
10.	Vokál János reklámja	Fűszer.		<i>Haladás</i> I. 5. (1877. jún. 2.). 1 megjelenés
11.	Marusán István, főügynök, North British and Mercantile tűzkárbiztosító részvénytársaság	Tűz- és jégkár-biztosítás, „élet- és haláleseti biztosítás.”	70 éves tapasztalat. Törvényes keretek. Biztos tőke.	<i>Haladás</i> I. 9. (1877. jún. 13.) 1 megjelenés
12.	Holländer József tánctanár	Tánctanítás.		<i>Haladás</i> I. 12. (1877. jún. 27.) 1 megjelenés
13.	Sürger Mátyás órás	Fali- és zsebórák javítása.	Minden javítást vállal. Egyéves jótállás.	<i>Haladás</i> I. 11. (1877. jún. 23.), I. 13. (1877. jún. 30.), I. 14. (1877. júl. 4.), I. 15. (1877. júl. 7.), I. 17. (1877. júl. 14.), I. 24. (1877. aug. 8.). 6 megjelenés
14.	Gombos László, fürdőbérlet	Meleg-és hidegfürdő. Étkezés, szállás, szállítás.	Jutányos ár. Kellemes hangulat.	<i>Haladás</i> I. 12. (1877. jún. 23.), I. 13. (1877. jún. 27.), I. 14. (1877. júl. 4.), I. 15. (1877. júl. 7.), I. 16. (1877. júl. 11.). 5 megjelenés
15.	Szöllösi János szíjgyártó	Bőráru.	Tapasztalat. Minőség és ízlés. Jutányos ár.	<i>Haladás</i> I. 16. (1877. júl. 11.), I. 17. (1877. júl. 14.), I. 18. (1877. júl. 18.), I. 19. (1877. júl. 21.), I. 21. (1877. júl. 28.). 5 megjelenés
16.	Hamburger Adolf divatáru-forgalmazó, Budapest	Női ruhakelmék.	Dús választék. Olcso árak. A megrendelés pontos eszközlése. Minták ingyen és bérmentve.	<i>Haladás</i> I. 18. (1877. júl. 17.), I. 19. (1877. júl. 21.), I. 20. (1877. júl. 25.), I. 21. (1877. júl. 28.), I. 22. (1877. aug. 1.), I. 23. (1877. aug. 4.), I. 24. (1877. aug. 8.). 6 megjelenés
17.	Simonffi István szíjgyártó	Szíjak, nyereg, priccs, szekérülés.	Tapasztalat. Egyszerű és finom kidolgozás. Jutányos ár.	<i>Haladás</i> I. 20. (1877. júl. 25.), I. 2. (1877. aug. 1.). 2 megjelenés

Az Aranyosvidék című lap reklámszövegei

1.

KOVRIG JÁNOS
FÓTÉR (TORDÁN)
Fűszer-, Liszt- és Festék-Üzlete.
Ajánlom a n.é. közönségnek nagy raktáromat
Cukor és többféle Kávék,
RUM, LIQUERÖK, THEAK,
Brázai-féle Sósorszesz,

olajba tört festékek, ásványos gyógyvizek és gazdasági magvak a legjutányosabb ár és pontos kiszolgáltatás mellett.

Megkívánom jegyezni, hogy Petroleumot (Photogént) üzletemben nem tartok, minélfogva fűszer- és kávé áruim a Petroleum szagtól mentesek.

Vidéki megrendeléseket gyorsan és pontosan teljesítek.

Kolofon: *Aranyosvidék* I. 1. (1891. febr. 1.), I. 2. (1891. febr. 8.), I. 3. (1891. febr.15.), I. 4. (1891. febr.22.), I. 5. (1891. márc. 1.), I. 6. (1891. márc.8.), I. 9. (1891. márc. 29.), I. 10. (1891. ápr. 5.).

2.

Alólírott van szerencsém a n. é. közönség b. tudomására hozni, miszerint Torda városában Egyházfalva-utca 22. sz., saját házamnál levő

BUTOR-RAKTÁRT

kibővíttem s azt ujonnan berendeztem.

Raktáromban kaphatók mindennemű töltött és fa-butorok, szalon, ebédlő és hálószoza berendezések, jute, ripsz, bouretszövet butorbehuzók, heverő és nyugvó diványok, ruha, kredencz, mosdó s könyvszekrények, szalon, ebédlő, kártyázó, író, öltöző- és varróasztalok, diófa, és arany rámájú tükrök, ablakfüggönyök, carnizok.

NÁDÜLÉSŰ HAJLITOTT SZÉKEK

rendkívüli olcsó árban minden színben s minden egyéb e szakmához tartozó kellékek és szerelvények.

Midőn vállalatomat szives pártfogásába ajánlom, számos látogatásáért esedezem.

NÉMETHY JÓZSEF
bútorraktár-tulajdonos

Kolofon: *Aranyosvidék* I. 1. (1891. febr. 1.), I. 2. (1891. febr. 8.), I. 4. (1891. febr. 22.), I. 5. (1891. márc. 1.), I. 6. (1891. márc. 8.).

3.

SCHUSTER GYÖRGY

Torda, Fótér.

Ajánlja a n. é. közönség b. figyelmébe 10 év óta fennálló dúsan ellátott

Vas-, Fűszer- és Magkereskedését,
Gazdasági és Varrógépraktárát.

A t. gazdaközönség különös figyelmét felhivom a nálam folyton kapható legújabb szerkezetű és igen célszerűnek bizonyult amerikai

kézi kukoricza-morzsológépekre,
melynek darabját 3 frtba számítom.

Vidéki megrendelések gyorsan és pontosan eszközöltetnek.

Kolofon: *Aranyosvidék* I. 1. (1891. febr.1.), I. 2. (1891. febr. 8.), I. 3. (1891. febr.15.), I. 4. (1891. febr.22.), I. 5. (1891. márc. 1.), I. 6. (1891. márc. 8.).

4.

A t. közönség figyelmébe ajánlom!

A legmegbízhatóbb és leghíresebb külföldi orvos-tanárok rendelvényei szerint általam készített szájvizeket, melyeknek jóságáért és hatásáért kezeskedem.

Nevezetesen nem eléggé dicsérhetők:

Thymol		Phenol
80 kr		50 kr
Pirethro salicyl	és	Antisepticus
70 kr		35 kr

SZÁJVIZEK

melyek használata által nem csak fogfájás nem jön elő, de a kellemetlen szájbüzt is megszüntetik, általában minden szájürbeli bántalmaknál igen kitünő hatásuk.

Továbbá ezekhez tartozó:

Thymol		Pirethro Salicyl
60 kr		60 kr
Gyöngy	és	Dr. Helder
50 kr		50 kr

FOGPOROKAT

melyek mint a szájvizek rendes használat után a fogakat hófehérre, a foghust egészséges pirossá teszik és a száját conserválják. – Végül minden kétséget kizárólag ajánlom már számos köszönő nyilatkozatot kiérdemelt:

Myriophillum	O P I A T
50 kr	50 kr

FOGCSEPPJEIMET.

melyek minden más fogcseppek hatását felülmulják.

Ezekon kívül minden jobbnak ismert bel- és külföldi különlegességek raktáron tartatnak; kívánatra árjegyzékkel is szolgálok. A megjegyzett áron felüli 15 kr előleges postadíj beküldése után, bármennyi cikket csomagolás felszámolása nélkül portomentesen fog elküldetni vidéki rendeléseknél.

Raktár: GAJZÁGO ROBERT gyógyszerésznél Tordán.

Kolofon: *Aranyosvidék* I. 1. (1891. febr. 1.), I. 2. (1891. febr. 8.), I. 3. (1891. febr. 15.), I. 4. (1891. febr. 22.), I. 5. (1891. márc. 1.), I. 6. (1891. márc. 8.).

5.

BERNÁD és POLONYI
TORDÁN

Ajánlják a nagyérdemű közönség becses figyelmébe dúsan berendezett

Fűszer/, Festék/, Liszt/, Mag/ és Gyarmatáru-Kereskedésüket

Császárolaj és Petroleum Raktárukat

Jutányos ár! a legjobb minőségű árucikkek és pontos kiszolgálást; legfinomabb czukor, Cuba, gyöngy Ceylon és Portorico kávék; mindennemű fűszerárúkat.

A nagyváradi László-gőzhengermalom elismert kitünőségű lisztei, valódi francia csokoládék, cukorkák, teasütemények, legfinomabb rumok és theák, budai vörös, aszu és pezsgőborok. Legelsőbbrendű magyar és francia Cognacok és likörök. Ugyazintén a közeledő idényre, jótállás mellett, arankamentes valódi francia és magyar luczerna magvakat, kitünő takarm. répák és bükköny, minden egyéb gazdasági és kerti vetemény- és virágmagvakat.

Kiváló tisztelettel
BERNÁD és POLONYI

Kolofon: *Aranyosvidék* I. 1. (1891. febr. 1.), I. 2. (1891. febr. 8.), I. 3. (1891. febr.15.), I. 4. (1891. febr. 22.), I. 5. (1891. márc. 1.), I. 6. (1891. márc. 8), I. 9. (1891. márc. 29.), I. 10. (1891. ápr. 5.).

6.

„Közművelődés”
IRODALMI és NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
KOLOZSVÁRT

szives figyelmébe ajánlja a modern graphicai követelményeknek megfelelően berendezett
KÖNYVNYOMDÁJÁT,

mely újabban a legdiszesebb betűkkel gyarapítottat, s így a legkényesebb igényeket is kielégitheti.

KÖNYVNYOMDÁJA, LITHOGRAPHIÁJA,

melyben a legjelesebb erők s a legkitünőbb gépek vannak alkalmazva, a városi és külföldi műintézetek méltó versenytársa.

Árai határozottak. Vidéki megrendeléseket pontosan teljesít.

Kolofon: *Aranyosvidék* I. 2. (1891. febr. 8.), I. 14. (1891. május 3.).

7.

REGÁLÉ-KÖTVÉNYEKET
járadék-szelvényeket

lehetőleg legjobb árban vásárolja, illetőleg a még ki nem utaltakra olcsó kamat mellett előleget ad
a tordai takarékpénztár részvénytársulat

Kolofon: *Aranyosvidék* I. 2. (1891. febr. 8.), I. 3. (1891. febr.15.), I. 4. (1891. febr. 22.), I. 5. (1891. márc. 1.), I. 6. (1891. márc. 8.).

8.

„Magyar-francia biztosító részvénytársaság”

Van szerencsénk köztudomásra hozni, hogy Torda és vidékére kiterjedő főügynökségünket

Nagy és Flachbart

tordai cégére ruháztuk át.

Kolozsvárt, 1891. márcz. hó 3-án

A „Magyar-Francia biztosító részvénytársaság”
Erdély részi vezérügynöksége

CSERMÁK. MÁRAI.

Kolofon: *Aranyosvidék* I. 9. (1891. márc. 29.), I. 10. (1891. ápr. 5.).

9.

HARMATH JÓZSEF
könyv- és papírkereskedő
TORDÁN.

Ajánlja dúsan berendezett könyv- és papírkereskedését, alkalmi ajándék és disztárgyak nagy választékát, japáni és chinai különlegességek egyedüli raktárát.

Első minőségű
vetemény és virágmagvait

és mindenekfelett újonnan berendezett és a kor igényeinek megfelelően felszerelt
könyvnyomdáját
a hol mindenféle nyomtatványok legrövidebb idő alatti elkészítését elvállalja.
Vidéki megrendelések a legpontosabban azonnal elintéztetnek és csomagolási díj nem számítatik.

Kolofon: *Aranyosvidék* I. 9. (1891. márc. 29.), I. 11. (1891. ápr. 12.), I. 12. (1891. ápr. 19.), I. 13. (1891. ápr. 26.).

10.

SCHUSZTER GYÖRGY
TORDA, Főtér

Ajánlja a nagyérdemű közönség becses figyelmébe dús raktárát legmegbízhatóbb helyről beszerzett
MAGYAR és FRANCZIA
LUCZERNA,
EREDETI
oberndorfi répa, bükköny- és lóhere magvakban,
valamint friss hozatalu valódi kerti vetemény és virágmagvait a legjutányosabb árak biztosítása mellett.
Kiváló tisztelettel
Schuszter György

Kolofon: *Aranyosvidék* I. 9. (1891. márc. 29.), I. 10. (1891. ápr. 5.), I. 11. (1891. ápr. 12.), I. 12. (1891. ápr. 19.).

11.

PESTI HIRLAP
naponként 16 oldal terjedelmű,
pártoktól és kormánytól egyaránt független politikai napilap.
Munkatársai között vannak Magyarország elsőrangú publicistái és szépirodalmi írói.

A lap állandó előfizetői – habár havonként újítják is meg az előfizetést –
karácsonykor ajándékkal kapják
a Pesti Hírlap nagy képes naptárát.

Előfizetési árak:

Egész évre 14 frt. Fél évre 7 frt. Negyedévre 3 frt 60 kr. Egy óra 1 frt 20 kr.

Rendes zenemelléletek.

Mutatványszámokat kívánatra egy hétig ingyen és bérmentve küld a kiadóhivatal:
Budapest, V. ker., nádor-utca 7. szám.

Kolofon: *Aranyosvidék* I. 9. (1891. márc. 29.), I. 11. (1891. ápr. 12.).

12.

A
LEGOLCSOBB MAGYAR NAPI LAP
„MAGYAR FÖLD”
KÖZGAZDASÁGI ÉS POLITIKAI NAPI LAP
TELJESEN FÜGGETLEN PROGRAMMAL
SZERKESZTIK
LÖCHERER ANDOR és KORMOS ALFRÉD

A Magyar Föld bel- és külmunkatársai közt a politikai és közgazdasági téren szereplő férfiak egész sorát találjuk.

Előfizetési ára

Negyedévre 3 forint, egy óra 1 forint.

A „Magyar Föld” előfizetői
a lap ingyen hirdetési rovatát
nagy sikerrel használják.

KÜLÖNBÖZŐ MELLÉKLETEK.

Mutatványokat ingyen és bérmentve küld a „MAGYAR FÖLD” kiadóhivatala
Budapest, Erzsébet körút 21. sz.

Kolofon: *Aranyosvidék* I. 11. (1891. ápr. 12.), I. 12. (1891. ápr. 19.), I. 13. (1891. ápr. 26.).

14.

TORDA ŐS CSALÁDAIRÓL

KÖVENDI

WERESS SÁNDOR

által összeállított mű II-ik kiadása megjelent, kapható szerzőnél,

Kolozsvárt pedig

MÁRTON KÁLMÁN

könyvkereskedésében.

Kolofon: *Aranyosvidék* I. 12. (1891. ápr. 19.), I. 13. (1891. ápr. 26.). Szövegváltozat: Kolozsvárt Horacsik János könyvkereskedésében: I. 14. (1891. május 3.), I. 15. (1891. május 10.), I. 16. (1891. május 17.).

15.

Légen szárított természetes istálló-trágya

Darabokban vagy zuzott állapotban

NEUMAN TESTVÉREK aradi czégtől

50 %-nál több szerves anyaggal.

Vegy elemzés:

Víz	8 %
Szerves alkatrészek	35 %
Hamu	57 %
Vízben oldható vilsav	1,28 %
Összes vilsav (phosphorsav) mennyiség	3,16 %
Szerves légeny (Organ. Stickstoff)	2,90 %
Káli	1,45 %
Vilsavas (phosphorsavas) káli	2,4

Ára: 100 métermázsánként 60 forint az aradi vasúti-állomásra szállítva, zuzott állapotban 200 forint.

Kizárólagos képviselő Magyarországon, Horvátországon és Slavónia részére

Szavost Alphonsnál

V. ARANY JÁNOS-UTCZA II. BUDAPESTEN V. ARANY JÁNOS-UTCZA II.
hol minden felvilágosítás készséggel megadatik

Kolofon: *Aranyosvidék* I. 12. (1891. ápr. 19.), I. 13. (1891. ápr. 26.), I. 14. (1891. május 3.).

16.

Értesítés

Van szerencsém a nagyérd. tordai közönséget értesíteni, miszerint a főtéren özv. dr. Harmath-féle házban
levő

SZABÓ-ÜZLETETEMET

ajánlani, melyet úgy rendeztem be, hogy a legmagasabb igényeket is képes vagyok kielégíteni.

Továbbá azt is tudatom, hogy a nálam készült

ruha-öltözetek

a legelső divat szerint lesznek kiállítva, valamint nem csak a divat, hanem a szabás és elkészítésért felelősséget vállalok. A megrendelések pontosan teljesítettek.

Elvállalok mindennemű tisztítást és javítást, jutányos árak mellett.

Kegyess pártfogását kérve maradok hazafias tisztelettel
KERTÉSZ GYULA
férfi-szabó

Kolofon: *Aranyosvidék* I. 13. (1891. ápr. 26.), I. 14. (1891. május 3.), I. 16. (1891. május 17.).

17.

Van szerencsém becses tudomására hozni, hogy 6 év óta fennálló üzletemet egy
női szabászati teremmel

bővítettem ki, melynek vezetésére egy kitünő képzettségű szabásznőt hoztam, ki is a szabászatot és női ruha készítést több nagy városon gyakorolta és e szakmába teljes jártassággal bír.

Czélom az, hogy igen tisztelt vevőimnek azon előnyt nyujtsam, miszerint nálam vásárolt ruhaszöveteket kívánat szerint pontos időre felelősség mellett készíttessenem el.

Miután a tavaszi és nyári idényre dúsan láttam el üzletemet a legujabb és divatosabb ruhaszövetekkel, azon helyzetben vagyok, hogy a legkényesebb izléseknek is megfelelelhetek.

A ruhák elkészítéséért méltányos olcsó árakat számítok s pontos időre való elkészítéséért és jól állásáért felelek.

Gyászruhák 24 óra alatt elkészíttetnek.

Vidéki megrendeléseket pontosan teljesítek.

Ez új vállalatom szives támogatását kérve s magamat becses pártfogásába ajánlván, maradok

teljes tisztelettel
Sipos Béla

Kolofon: *Aranyosvidék* I. 15. (1891. május 10.), I. 16. (1891. május 17.), I. 17. (1891. május 24.).

18.

Sohasem ismétlődik
e ritka

ALKALMI VÉTEL

majdnem ingyen.

CSAK! 2 frt 65 kr. CSAK!

Kitünő zsebóra

elegáns lánczczal.

Valamennyi fiókküzletem feloszlatása miatt kénytelen vagyok óriási raktáromon tudadni. Hogy ezt lehetővé tegyem, a mai naptól kezdve eladok

Egy igen finom, jól járó órát

urak, nők és gyermekek számára.

2 frt 65 kr. rendkívüli olcsó ár mellett és díjtalanul mellékelek az óra mellé egy divatos lánczot. Megrendelések sorrend szerint gyorsan eszközöltetnek.

Szétküldés utánvétellel.

Első és legnagyobb óra-raktár Pollák Károly cég.

Bécs, 2/2 Novaragasse nr. 43.

Pompás alkalmi ajándék.

Kolofon: *Aranyosvidék* I. 15. (1891. május 10.), I. 16. (1891. május 17.), I. 17. (1891. május 24.), I. 18. (1891. május 1.), I. 19. (1891. június 7.), I. 23. (1891. június 5.).

19.

HARMATH JÓZSEF
könyv-, papirkereskedő és nyomdatulajdonos
TORDÁN.

Van szerencsém a t. cz. helybeli és vidéki vevőim szives figyelmébe ajánlani dúsan berendezett a mai kor igényeinek teljesen megfelelő

Könyv- és Papirkereskedésemet,
a hol is mindennemű papir, írószer, iskolai kellék-, tankönyvek és regények stb., a legolcsóbb árak mellett kaphatók.

A midőn dúsan berendezett könyv- és papirkereskedésemet ajánlanám, megkívánom jegyezni, hogy felette nagy raktárt tartok körjegyzők, községi bírók, a közigazgatás, valamint a t. lelkész urak részére szükséges nyomtatványokból,

melyek kiállítás, csin és olcsóság tekintetében felülmúlnak minden nyomtatvány raktárt.

Olcsók és szép kiállításuk, miután szakértő nyomdai művezető áll rendelkezésemre saját könyvnyomdám-ban.

Vidéki megrendelések pontosan teljesítettnek.

Könyv- és papirkereskedéssel kapcsolatban egy dúsan berendezett

DISZMŰÁRU-ÜZLETET

állítottam fel, melyet sok gonddal és nagy költséggel rendeztem be. Itt mindennemű és olcsóság tekintetében páratlan tárgyak állanak t. vevőim rendelkezésére.

Diszes albumok, szép kiviteli emléktárgyak, gyermekjátékok, óralánczok, zseb-, bankjegy és szivartárczák, TAX-zsebkések, szemüvegek, és számtalan sok szebbnél-szebb pipere-tárgyak.

Dús választék! – Olcsó határozott árak!

Üzletem harmadik osztályát képezi az általam POLLÁK T. cégtől átvett újonnan berendezett, s a kor kivánalmainak teljesen megfelelő – a legmodernebb öntésű betűkkel ellátott

KÖNYVNYOMDA

a hol mindennemű tudományos mű, verses könyvek, iskolai értesítők, évi jelentések, zárszámadások, vámbárczák, meghívók, nász-, gyászjelentések, falragaszok, szóval: egy könyvnyomda keretébe tartozó bármilyen munka, csinos kivitelben, olcsó árak mellett elkészíttetik.

Bátor vagyok felemlíteni, hogy könyvnyomdám-ban szakértő művezetőt alkalmaztam s nyomda-személyzetemet is aránylag megváltottattam, s ezáltal azon kellemes helyzetbe jutottam, hogy a felvállalt munkák pontosan és csinnal állíttatnak ki, olcsóság tekintetében pedig versenyeznek minden ilyen vállalattal.

Vidéki megrendelések pontosan teljesítettnek. Csomagolás díjmentesen!

Végül van szerencsém becses figyelmükbe ajánlani az

„Aranyosvidék”
című hetilapot.

E hetilap 6 hónapi fennállásával bebizonyította, hogy a megye és város érdekeit odaadólag szolgálja, s az előfizetők tömeges pártfogása lehetővé tette, hogy e hó 1-étől kezdve egy nyolc oldalos

„KÉPES-LAPOT”

mellékeljük az „ARANYOSVIDÉK”-hez, daczára annak, hogy az eddigi ¼ évi előfizetési díj nem változik. Érdekessége emelkedett.

Előfizethetni lehet K. WERESS SÁNDOR szerkesztőnél és HARMATH JÓZSEF könyvnyomdájában.

A t. hirdető közönség szives figyelmébe ajánlom e lap 4. oldalát. Az elvállalt **hirdetések közlése olcsó árban számíttatik.**

Megjelenik minden vasárnap.

Kolofon: *Aranyosvidék* I. 19. (1891. jún. 7.), I. 24. (1891. július 12.), I. 25. (1891. július 19.), I. 29. (1891. aug. 16.), I. 32. (1891. szept. 6.), I. 35. (1891. szept. 27.), I. 36. (1891. okt. 4.), I. 37. (1891. okt. 11.), I. 38. (1891. okt. 18.), I. 39. (1891. okt. 25.), I. 41. (1891. nov. 8.), I. 42. (1891. nov. 15.), I. 43. (1891. nov. 22.), I. 44. (1891. nov. 29.), I. 45. (1891. dec. 6.), II. 3. (1892. jan. 17.), II. 4. (1891. jan.24.), II. 5. (1892. jan. 31.).

Harmath József 1892. január 7-én, 60 éves korában elhunyt, vállalkozását felesége folytatta.

20.

„Zacherlin”

valóban a legkitünőbb mindenféle rovar ellen, miután ez, mint semmi más egyéb szer – a legmeglepőbb erővel s gyorsasággal irt ki minden meglevő férget hogy még csak nyoma sem marad. Legcélszerűbb használati módja a porlító készülékkel való, a ráillesztett Zacherlin takarítóval.

A Zacherlint nem szabad valamiképp a közönséges rovarporokkal összetéveszteni, mert a Zacherlin valódi különlegesség, mely sehol, soha nem kapható másképp, mint

lepecsételt palaczkokban Zacherlin J. felirattal ellátva.

A ki tehát Zacherlint kér, s annak fejében valami port papírzacskóban vagy dobozokban elfogad, okvetlen mindig meg van csalva. Valódi minőségben kapható: Kovrig János fűszerkeskedésben Tordán.

Kolofon: *Aranyosvidék* I. 23. (1891. júl. 5.), I. 24. (1891. júl. 12.), I. 25. (1891. júl. 19.), I. 26. (1891. júl. 26.), I. 28. (1891. aug. 9.).

21.

A világhírű pusztító

TORD-TRIPE kiirt

patkányt, egeret és mezei vakondot anélkül, hogy más háziállatnak kárt okozna, mivel semminemű mérget nem tartalmaz.

Egy csomag ára 50 fr.

Egyedüli raktár Tordán.

Amberboj Miklós

Fűszer- és dohány nagykereskedésében.

Kolofon: *Aranyosvidék* I. 26. (1891. július 26.).

22.

Van szerencsém becses tudomására hozni, hogy a legújabb fogtechnikai eszközeimmel ellátva Torda városában Gát-utca (régí Szaniszló-utca) 6. szám alatt saját házamnál

fogorvosi műtermemben

készíték egyes mint egész

LÉGNYOMATU FOGSOROKAT

kautchuk foglalásban és ezekhez a legjobb amerikai és angol gyártmányu műfogakat.

Továbbá ajánlom magamat mindennemű fogászati műveletekre, u. m.: egész elromlott fogak és gyökerek a legnagyobb ügyelettel és csekély fájdalommal húzom ki, szuvas fogak arannyal, platinnal, ezüsttel és más jónak bizonyult tömőanyagokkal betömésére, fogak tisztítására (a természetes fehérség visszaadására), valamint odvas fogak fájdalma „fogbéllob” azonnali és biztos megszüntetésére, melyek a legnagyobb potossággal teljesíttetnek.

Készítményeim jósága és tartósságáról, valamint szakavatottságomról felelősséget vállalok, és minden igyekezetem oda fog irányulni, hogy becses pártfogását minden tekintetben kiérdemeljem.

Teljes tisztelettel

Kioreán József

technikai fogművész

Kolofon: *Aranyosvidék* I. 29. (1891. aug. 16.).

23.

Eladó buteliás borok!

Nagyban és kicsinyben.

Van szerencsém a t. fogyasztó-közönség becses tudomására hozni, hogy

Gönczi József úr főtéri húsüzletében egy nagy borraktárt

rendeztem be, hol a legkitünőbb rizling, muskotály, aranyosmelléki borok

kaphatók. 2/10 – 1 literes üvegekben. Litere 46 fr.

A legkitünőbb borok állanak t. vevőim rendelkezésére és tömeges megrendeléseknél 2% engedmény adatik. Viszont elárúsítók kedvezményben részesülnek. – Pinczém és borkezelésem tisztasága és pontossága által azon kellemes helyzetbe jutottam, hogy t. vevőimet várakozáson felül is ki fogom szolgálhatni.

Tisztelettel

Ferenczi Árpád
borkereskedő

Kolofon: *Aranyosvidék* I. 30. (1891. aug. 23.), I. 31. (1891. aug. 30.).

24.
Eladó birtok.

SZINDEN
egy
420 holdas tagosított birtok
eladó.

Értekezhetni: NAGY ALBERT megyei főszámvevőnél Tordán.

Kolofon: *Aranyosvidék* I. 33. (1891. szept. 13.).

25.

Valódi francia
és magyar
KOGNAC
a legjutányosabban
kapható
Fekete Ferenc
kereskedőnél
TORDÁN.

Kolofon: *Aranyosvidék* I. 37. (1891. okt. 11.).

26.

Herrmann J. és társa
közvetítési ügynökség szállítási ügyekben.
Budapest

VI. ker. Teréz-körút 6.sz.

Ajánlják magukat pontos utánvizsgálásra, mindennemű szállítólevelek és francó feladó-vevényekre, 1870. évtől kezdve. Díjazás csak siker esetén. Azon eset, hogy ha differenciák nem konstatalhatók, az illető iratokat minden költségek, vagy provisio felszámítása nélkül bérmentve küldjük vissza.

Kolofon: *Aranyosvidék* I. 37. (1891. okt. 11.), I. 38. (1891. okt. 18.), I. 39. (1891. okt. 25.), I. 40. (1891. nov. 1.).

27.

SALIGNAC & Co. legelső, legrégebb, többszörösen érmeikkel kitüntetett
COGNAC-GYÁRA.

részvénytársaság. – Alapított 1809-ben. Értesítjük a n. é. közönséget, hogy kitünő, tisztán francia borokból készített gyártmányunknak kizárólagos elárúsítása, melynek jóságáért és valódiságáért kezeskedünk. Egyedüli fő raktár: FEKETE FERENCZ-nél Tordán.

Kolofon: *Aranyosvidék* I. 40. (1891. nov. 1.), I. 41. (1891. nov. 8.), I. 42. (1891. nov. 15.), I. 43. (1891. nov. 22.).

28.

Karácsonyi és Újévi ajándékok!
 Diszkönyvek, levélpapirdobozok!
 Gyermekek és felnőttek számára különféle
 KÖNYV-AJÁNDÉKTÁRGYAK, emlékkönyvek,
 Képes-könyvek, csinos Naptárak, Zsebkönyvek!
 Határozott árak mellett!

DISZES ALBUMOK!
 Szép kivitelű bronz és alpakka
 EMLÉKTÁRGYAK!
 Különféle
 GYERMEKJÁTÉKOK!
 Óralánczok, zseb-, bankjegy- és szivartárczák, zsebkések, szemüvegek és piperetárgyak
 dús választékban!

HARMATH JÓZSEF könyv-, papirkereskedő és nyomdatulajdonos TORDÁN.

Üzletem harmadik osztályát képezi az általam POLLÁK T. cégtől átvett, s a mai kor kívánalmainak teljesen megfelelő – a legdiszesebb öntésű betűkkel ellátott

KÖNYVNYOMDA,

a hol

Újévi üdvözlések

kívánatra bármilyen papíron nyomtatva, csinos kiállításban,
 100 darab 2–5 frtig.

NÉVJEGYEK.

Új írott vagy nyomtatott betűkkel kívánatra bármilyen nagyságban
 100 darab 80 krtól – 2 frtig.

Szóval a könyvnyomda keretéhez tartozó cikkek.

TETEMESEN LESZÁLLITOTT ÁRAKON.

Gyorsan és pontosan készíttetnek el.

Megjelent a

„TORDAI KÉPES-NAPTÁR”

csinos kiállításban, számos illusztrációval.

Ára csak 25 frt.

Megjelenik minden vasárnap képes melléklettel

„ARANYOSVIDÉK”

melyre ez uttal is előfizetést hirdetünk.

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

Egész évre 6 frt

Fél évre 3 frt

Negyed évre 1 frt 50 kr.

Hirdetéseket leszállított áron vesz fel a kiadóhivatal, Hídutcza 32. szám.

Kolofon: *Aranyosvidék* I. 47. (1891. dec. 20.), I. 48. (1891. dec. 27.).

29.

Tisztelettel van szerencsém a helybeli és vidéki urak becses tudomására hozni, hogy több év óta fennálló jó hírnévnek örvendő

FÉRFI SZABÁSZATI-MŰTERMEMET

főtér r. kath. plebánia épületbe helyeztem át,

együttal szives tudomásukra hozom, hogy műtermemet kivált a Tavaszí és Nyári idényre tetemes honi és külföldi ruha-szövetekkel rendeztem be, melyet személyes bevásárlásaim folytán a szövetek minőségéről és a ruhák készítéséért teljes felelősséget vállalok. [...]

Kolofon: *Aranyosvidék* II. 2. (1892. jan. 10.), II. 3. (1892. jan. 17.), II. 4. (1892. jan. 24.), II. 5. (1892. jan. 31.), II. 6. (1892. febr. 7.), II. 7. (1892. febr. 14.), II. 8. (1892. febr. 21.), II. 9. (1892. febr. 28.).

30.

NYILT TÉR
„Hirdetéseket”
olcsó árban vesz fel
AZ
„ARANYOSVIDÉK”
kiadóhivatala.
Hidutcza 32 sz.

Kolofon: *Aranyosvidék* II. 2. (1892. jan. 10.), II. 6. (1892. febr. 7.), II. 7. (1892. febr. 14.), II. 8. (1892. febr. 21.).

31.

A tordai
szénatéren levő
FÜRDŐ
és
vendéglői épület

a hozzátartozó kettős belső telekkel együtt 6 évre bérbe kiadó, esetleg örök áron eladó.
Értekezhetni Turzay Istvánnál Tordán.

Kolofon: *Aranyosvidék* II. 4. (1892. jan. 24.), II. 5. (1892. jan. 31.).

32.

Fölvétetik a helybeli könyvnyomdába egy jó családból való fiu tanulónak, a ki legalább 2-3 gimnáziumot végzett és 14 évesnél nem idősebb. Értekezhetni: Veress Elemér nyomdavezetővel Tordán.

Kolofon: *Aranyosvidék* II. 6. (1892. febr. 7.).

33.

Bátor vagyok igen tisztelt vevőimet értesíteni, hogy Miskolczi-Justicz Miksa könyvárus-ügynököt, miután üzletemben tetemes károkat okozott – elbocsátottam.

Azonban üzletem és jó hírnevem rovására egyesektől kisebb-nagyobb összegeket vesz föl előleg czímen s ez által sokakat tévuttra vezet és megkárosít. Napról napra fordulnak elő ilyen esetek, – minélfogva szíves figyelmébe ajánlom t. vevőimnek Miskolczi-Justicz Miksa házaló ügynököt és kérem óvakodjanak tőle s neki semminemű előlegeket, avagy megbízatást ne adjanak, mert ezen összegek további megtérítését magamra nem vállalom.

Torda, 1892. febr. 20-án

Özv. Harmath Józsefné

Kolofon: *Aranyosvidék* II. 8. (1892. febr. 21.).

34.

Jelen hirdetéssel van szerencsém a nagyérdemű helyi- és vidéki közönség szíves tudomására hozni, hogy helyben, a főtéren, 25 év óta fennálló jó hírnévnek örvendő

FRENKEL H. czég alatti

czipész-üzlet vezetését, atyám halála folytán átvettem, s az azt a mai kor igényeinek megfelelőleg rendeztem be és folytatom tovább.

Ugy a fővárosban, mint más nagyobb városokban hol elsőrendű üzletekben mint szabász és üzletvezető működtem, számos éven szerzett tapasztalataim folytán, azon kellemes helyzetben vagyok, hogy minden e szakmába vágó megrendeléseket pontosan, finom kivitelben és a legújabb divat szerint teljesíthetek.

Ajánlom hibás, köszvényes vagy más bántalmakban szenvedő lábakra orthoped lábbeli-készítményemet.

Megrendelések eszközöztetnek közönséges és különleges bőrökből u.m. valódi francia schevruex lissé, satin, salon- és oroszlak, szarvas, finom zerge, valamint bagaria-, borju- és színes bőrökből gummi és közönséges talppal, mindenféle alakban.

Raktár: uri-, női- és gyermek-czipókben bőrkamásli előlábbal és a nélkül, Patent Galoschnoi választékban. Midőn az eddigi kitüntető pártfogásért köszönetet mondok, kérem azt részemre továbbra is fentartani. Fő-törekvésem az leend, hogy minden alkalommal pontosan, jutányosan és megelégedésre méltóan szolgáljam ki a nagyérdemű közönséget.

Szives pártfogásáért esd

Kiváló tisztelettel
FRENKEL LIPÓT
cipész

Kolofon: *Aranyosvidék* II. 9. (1892. febr. 28.).

Az *Aranyosvidék* című lap reklámszövegei

Sor-szám	Hirdetés feladója	Tárgy	Érvelés	Megjelenés helye, ideje
1.	Kovrig János vegyeskereskedő, Torda	Fűszerek, liszt, italok, gyógyszerek, kávé, festé- kek, növénymagvak.	Bő választék, híres termékek, jutányos ár, pontos kiszolgá- lás, központi fekvés, vidéki megrendelés teljesítése.	<i>Aranyosvidék</i> I. 1. (1891. febr. 1.), I. 2. (1891. febr. 8.), I. 3. (1891. febr.15.), I. 4. (1891. febr.22.), I. 5. (1891. márc. 1.), I. 6. (1891. márc.8.), I. 9. (1891. márc. 29.), I. 10. (1891. ápr. 5.) 8 megjelenés
2.	Némethy József bútorkereskedő, Torda	Bútorok, lakberendezé- si tárgyak.	Bő választék, alacsony ár, szerelési munkálatok elvég- zése.	<i>Aranyosvidék</i> I. 1. (1891. febr. 1.), I. 2. (1891. febr. 8.), I. 4. (1891. febr. 22.), I. 5. (1891. márc. 1.), I. 6. (1891. márc. 8.) 5 megjelenés
3.	Schuszter György vegyeskereskedő, Torda	Vastermékek, fűszerek, növényi magvak, gazda- sági és varrógépek.	Bő választék, 10 éves tapaszt- alat, új technikával készült gépek, központi fekvés, vidé- ki megrendelés teljesítése.	<i>Aranyosvidék</i> I. 1. (1891. febr.1.), I. 2. (1891. febr. 8.), I. 3. (1891. febr.15.), I. 4. (1891. febr.22.), I. 5. (1891. márc. 1.), I. 6. (1891. márc. 8.) 6 megjelenés
4.	Gajzágó Róbert gyógyszerész, Torda	Szájvizek, fogporok, fogcsepppek.	Megbízható és híres termé- kek, jóállás, hatékonyság, árjegyzék, vidéki megrende- lés teljesítése.	<i>Aranyosvidék</i> I. 1. (1891. febr. 1.), I. 2. (1891. febr. 8.), I. 3. (1891. febr. 15.), I. 4. (1891. febr. 22.), I. 5. (1891. márc. 1.), I. 6. (1891. márc. 8.) 6 megjelenés

Sorszám	Hirdetés feladója	Tárgy	Érvelés	Megjelenés helye, ideje
5.	Bernád és Polonyi vegyeskereskedők, Torda	Fűszerek, liszt, kávé, italok, növényi magvak, petróleum.	Bő választék, márkás termékek, jutányos ár, pontos kiszolgálás.	<i>Aranyosvidék</i> . 1. (1891. febr. 1.), I. 2. (1891. febr. 8.), I. 3. (1891. febr.15.), I. 4. (1891. febr. 22.), I. 5. (1891. márc. 1.), I. 6. (1891. márc. 8.), I. 9. (1891. márc. 29.), I. 10. (1891. ápr. 5.) 8 megjelenés
6.	Közművelődés Nyomdavállalat, Kolozsvár	Nyomdai szolgáltatások.	Modern grafikai kivitelezés, képzett szakemberek, fővárosi és külföldi színvonal, „határozott” árak, vidéki megrendelés teljesítése.	<i>Aranyosvidék</i> I. 2. (1891. febr. 8.), I. 14. (1891. május 3.) 2 megjelenés
7.	Tordai Takarékpénztár Részvénytársulat	Kötvények felvásárlása, előleg folyósítása.	Kedvező árak, olcsó kamat.	<i>Aranyosvidék</i> I. 2. (1891. febr. 8.), I. 3. (1891. febr.15.), I. 4. (1891. febr. 22.), I. 5. (1891. márc. 1.), I. 6. (1891. márc. 8.) 5 megjelenés
8.	Magyar–Francia Biztosító Részvénytársaság, Tordai ügynökség	Részvények forgalmazása.	Tordai ügyintézés.	<i>Aranyosvidék</i> I. 9. (1891. márc. 29.), I. 10. (1891. ápr. 5.) 2 megjelenés
9.	Harmath József könyv- és papírkereskedés, Torda	Könyv, papír, ajándék- és dísz tárgyak, növényi magvak, nyomdai szolgáltatás.	Bő választék, a kor igényeinek szintjén, gyors kivitelezés, vidéki megrendelés teljesítése.	<i>Aranyosvidék</i> I. 9. (1891. márc. 29.), I. 11. (1891. ápr. 12.), I. 12. (1891. ápr. 19.), I. 13. (1891. ápr. 26.) 4 megjelenés
10.	Schuszter György magkereskedés, Torda	Lucerna-, répa-, bükköny-, lóhere-, vetemény-, virágmagvak.	Bő választék, külföldi áruk, friss áruk, jutányos ár, központi fekvés.	<i>Aranyosvidék</i> I. 9. (1891. márc. 29.), I. 10. (1891. ápr. 5.), I. 11. (1891. ápr. 12.), I. 12. (1891. ápr. 19.) 4 megjelenés
11.	Pesti Hírlap	Pesti Hírlap előfizetés.	–	<i>Aranyosvidék</i> I. 9. (1891. márc. 29.), I. 11. (1891. ápr.12.) 2 megjelenés
12.	Magyar Föld	Magyar Föld előfizetés.	Ingyenes hirdetési lehetőség, mutatóvány ingyen és bérmentve.	<i>Aranyosvidék</i> I. 11. (1891. ápr. 12.), I. 12. (1891. ápr. 19.), I. 13. (1891. ápr. 26.) 3 megjelenés
13.	Botár Imre fényképész, Torda	Műtermi fénykép-készítés, halottakról való fénykép készítés, fényképek megújítása, krétarajz készítése fényképek alapján.	Modern technika, kedvező ár, Kiszállás.	<i>Aranyosvidék</i> I. 12. (1891. ápr. 19.), I. 14. (1891. május 3.) 2 megjelenés

Sorszám	Hirdetés feladója	Tárgy	Érvelés	Megjelenés helye, ideje
14.	Kövendi Weress Sándor író, Márton Kálmán és Horacsik János könyvkereskedő, Kolozsvár	Kövendi Weress Sándor <i>Torda őcsaládai</i> c. könyvének forgalmazása.	–	<i>Aranyosvidék</i> I. 12. (1891. ápr. 19.), I. 13. (1891. ápr. 26.). Szövegváltozat: Kolozsvárt Horacsik János könyvkereskedésében: I. 14. (1891. május 3.), I. 15. (1891. május 10.), I. 16. (1891. május 17.) 5 megjelenés
15.	Szávoszt Alphons kereskedő, Budapest	Légen szárított istállótrágya.	Magas szerves anyag tartalom, vasúti szállítás.	<i>Aranyosvidék</i> I.12. (1891. ápr. 19.), I. 13. (1891. ápr. 26.), I. 14. (1891. május 3.). 3 megjelenés
16.	Kertész Gyula férfiszabó, Torda	Ruhakészítés, -tisztítás és javítás.	Legmagasabb igények szerint, legfrissebb divat szerint, pontos kiszolgálás, jutányos ár.	<i>Aranyosvidék</i> I. 13. (1891. ápr. 26.), I. 14. (1891. május 3.), I. 16. (1891. május 17.) 3 megjelenés
17.	Sipos Béla ruha-kereskedő, szabó, Torda	Női készruhák, ruhaszövetek, ruhakészítés.	Hatéves tapasztalat, tapasztalt személyzet, legkényesebb ízlés szerint, alacsony árak, határidő betartása, vidéki megrendelés teljesítése.	<i>Aranyosvidék</i> I.15. (1891. május 10.), I. 16. (1891. május 17.), I. 17. (1891. május 24.). 3 megjelenés
18.	Pollák Károly cég, Bécs	Zsebórák.	Olcsó ár, kitűnő termékek, gyors kiszolgálás, postai továbbítás.	<i>Aranyosvidék</i> I. 15. (1891. május 10.), I. 16. (1891. május 17.), I. 17. (1891. május 24.), I. 18. (1891. május 1.), I. 19. (1891. június 7.), I. 23. (1891. június 5.). 6 megjelenés
19.	Harmath József könyv- és papírkereskedő, nyomdatulajdonos, Torda	Könyvek, irodai és iskolai szerek, nyomtatványok, ajándék- és dísz tárgyak, a helyi lap.	Bő választék, alacsony árak, szép kivitelezés.	<i>Aranyosvidék</i> I. 19. (1891. jún. 7.), I. 24. (1891. július 12.), I. 25. (1891. július 19.), I. 29. (1891. aug. 16.), I. 32. (1891. szept. 6.), I. 35. (1891. szept. 27.), I. 36. (1891. okt. 4.), I. 37. (1891. okt. 11.), I. 38. (1891. okt. 18.), I. 39. (1891. okt. 25.), I. 41. (1891. nov. 8.), I. 42. (1891. nov. 15.), I. 43. (1891. nov. 22.), I. 44. (1891. nov. 29.), I. 45. (1891. dec. 6.), II. 3. (1892. jan. 17.), II. 4. (1891. jan.24.), II. 5. (1892. jan. 31.) 18 megjelenés

Sorszám	Hirdetés feladója	Tárgy	Érvelés	Megjelenés helye, ideje
20.	Kovrig János fűszerkereskedő, Torda	Zacherlin rovarirtó.	Hatásos szer, gyors hatás.	<i>Aranyosvidék</i> I. 23. (1891. július 5.), I. 24. (1891. július 12.), I. 25. (1891. július 19.), I. 26. (1891. július 26.), I. 28. (1891. aug. 9.) 5 megjelenés
21.	Amberboj fűszer- és dohánykereskedés	Tord-Tripe rágszáló-irtó.	Világhír, egyedüli lerakat.	<i>Aranyosvidék</i> I. 26. (1891. július 26.) 1 megjelenés
22.	Kioreán József fogművész, Torda	Fogászati műveletek, műfog, fogsor készítése.	Modern technikai eszközök, csekély fájdalom, tartós készítmények.	<i>Aranyosvidék</i> I. 29. (1891. aug. 16.) 1 megjelenés
23.	Ferenczi Árpád borkereskedő, Torda	Palackozott bor.	Minőség, higiénia, kedvezményes ár, központi fekvés.	<i>Aranyosvidék</i> I. 30. (1891. aug. 23.), I. 31. (1891. aug. 30.) 2 megjelenés
24.	Nagy Albert főszámvevő, Torda	Birtok eladás.	–	<i>Aranyosvidék</i> I. 33. (1891. szept. 13.) 1 megjelenés
25.	Fekete Ferenc kereskedő, Torda	Francia és magyar konyak.	Valódi termék, jutányos ár.	<i>Aranyosvidék</i> I. 37. (1891. okt. 11.) 1 megjelenés
26.	Hermann J. és társa szállítási vállalkozó, Budapest	Áruszállítás.	20 éves tapasztalat.	<i>Aranyosvidék</i> I. 37. (1891. okt. 11.), I. 38. (1891. okt. 18.), I. 39. (1891. okt. 25.), I. 40. (1891. nov. 1.) 4 megjelenés
27.	Fekete Ferencz kereskedő, Torda	Konyak.	Minőség, valódi termék.	<i>Aranyosvidék</i> I. 40. (1891. nov. 1.), I. 41. (1891. nov. 8.), I. 42. (1891. nov. 15.), I. 43. (1891. nov. 22.) 4 megjelenés
28.	Harmath József könyv-, papírkereskedő és nyomdatulajdonos, Torda	Karácsonyi és újévi ajándékok, ünnepi képeslapok, névjegyek, újságok, nyomdai szolgáltatások.	Gazdag választék, ízléses áru, gyors és pontos kivitelezés.	<i>Aranyosvidék</i> I. 47. (1891. dec. 20.), I. 48. (1891. dec. 27.) 2 megjelenés
29.	Bartha János fér-fiszabó, Torda	Szövetek, ruhakészítés.	Többéves tapasztalat, minőség, központi fekvés.	<i>Aranyosvidék</i> II. 2. (1892. jan. 10.), II. 3. (1892. jan. 17.), II. 4. (1892. jan. 24.), II. 5. (1892. jan. 31.), II. 6. (1892. febr. 7.), II. 7. (1892. febr. 14.), II. 8. (1892. febr. 21.), II. 9. (1892. febr. 28.) 8 megjelenés

Sorszám	Hirdetés feladója	Tárgy	Érvelés	Megjelenés helye, ideje
30.	Aranyosvidék kiadóhivatal	Apróhirdetések felvétele.	Olcsó ár.	<i>Aranyosvidék</i> II. 2. (1892. jan. 10.), II. 6. (1892. febr. 7.), II. 7. (1892. febr. 14.), II. 8. (1892. febr. 21.). 4 közlés
31.	Turzay István, Torda	Vendéglő bérbé- vagy eladása.	–	<i>Aranyosvidék</i> II. 4. (1892. jan. 24.), II. 5. (1892. jan. 31.). 2 megjelenés
32.	Aranyosvidék nyomdahivatala, Torda	Nyomdai tanuló felvétele.	–	<i>Aranyosvidék</i> II. 6. (1892. febr. 7.) 1 megjelenés
33.	Özv. Harmath Józsefné könyv-, papirkereskedő, Torda	Házalóügynökkel kapcsolatos óvás.		<i>Aranyosvidék</i> II. 8. (1892. febr. 21.) 1 megjelenés
34.	Frenkel Lipót cipézmester, Torda		25 éves tapasztalat, a kor igényeinek szintjén nyújtott szolgáltatás, nagyvárosi szakmai tapasztalat, gazdag alapanyag-választék, jutányos ár.	<i>Aranyosvidék</i> II. 9. (1892. febr. 28.) 1 megjelenés